

ADU

Nr. 30

28. Juuli 1923

DAAMIDE TUALETTIDE SPETSIAAL-ÄRI

HAAPSALUS, KARJA T. 3.

J. SAAR

NAROOVA - JÕESUUS,
MEREKÜLA TÄNAV 32.

TALLINNAS, NARVA MAANTEE NR. 19.

ALATI SUURES VALIKUS ELEGANTSSED VIIMASTE
MOODIDE JÄRELE VALMISTATUD DAAMIDE KLEIDID,
KOSTÜÜMID, MANTLID, PLUUSID JNE.

VALMIS JA TELLIMISTE JÄRELE, TÖÖ OSAVATE MEISTRITE JÄREL-
VALVEL, KIIRE JA KORRALIK. HINNAD VÄLJASPOOL VÕISTLUST.

Tallinna Eesti Kirjastusühisus

«PÄEVALEHT»

Kõige suurem graafikatööstus Eestis

Kõige uuemate võima-
lusitega sisseseatud

trükkoda

Kõige suuremad ja täie-
likumad rotatsioon-
masinad, kiirpressid
ja ladumasinad. Kõige
müümekesise trükiteh-
nikate valik j. n. e. j. n. e.

Litograafia

Offsettrükk

Kõige täielikum, mood-
sate abinõudega töötav

tsinkograafia

valmistab võrdlemata
hästi, kõige kiiremini ja
korralikult kõiksugu
graafilisi töid ja võib
sellel alal oma täiesti
uue sisseade töitu pa-
remate väljamaa selle-
kohaste ettevõtetele --
-- julgesti võistelda --

Töö kõige kiirem ja korralikum!!!
!!! Hinnad kõige mõõdukamad !!!

Nr. 30.

28. juulil 1923.

KIRJANDUSE,
KUNSTI JA
KULTUURI
AJAKIRI

TOIMETAJA
ED. HUBEL
VÄLJAANDJA
TALL. EESTI
KIRJ.-ÜHISUS

ILMUB IGA NÄDAL

I AASTAKÄIK

TOIMETUS JA TALITUS TALLINNAS, PIKK TÄNAV 2

TOIMETAJA KÕNETUNNID ÄRIPÄEVIL 1-2

KUNSTIELU NÕUKOGUDE VENEMAAL.

ALFRED VAGA.

Kuni mineva aastasaja üheksakümnendate aastateni oli Vene kunst liikunud trööstitult realismi tähe all, mille kandjad olid n. n. „rändavad kunstnikud“ (peredvishniki). Peredvishnikud olid kunsti ülesandeks teinud võimalikult täpse looduse jäljendamise, sest looduse ilu oli nende arusaamise järele suurem ja kõrgem, kui ilu, mida loob kunstniku fantaasia. Ühtlasi nõudsid peredvishnikud kunstillt, et ta kaasa aitaks sotsiaalsele progressile, kujutades rõhutute ja koormatute häda ning viletsust. Nii olid nad seadnud esimesele plaanile kunstitöö sisu, jättes hooletusse välise külje kultiveerimise. Üheksakümnendatel aastatel algas nüüd reaktsioon selle kunsti kui niisugust eitava voolu vastu. Uue liikumise kandjad olid kogu noori anderikkaid kunstnikke ja kunsti teoretikuid, kes hiljem koondusid Djagilevi poolt väljaantava ajakirja „Mir iskusstva“ (Kunsti ilm) ümber ja keda selle ajakirja järele ka nimetama hakati. „Mir iskusstva“ ei olnud mitte kindel ühte voolu pooldavate kunstnikkude rühmitus; sinna kuulusid väga mitmesuguste voolude esitajad, al-

gades realisti Sseroffiga ja lõpetades fantaasia-rikka stilisaatori Roerichiga. Side mis neid ühendas oli põhimõte: kunst kunsti pärast; vastandina peredvishnikutele nõudsid nad kõik kunstitöö välise külje — koloriidi, tehnika, joonistuse, kompositsiooni — kultiveerimist, andes vähema tähtsuse sisule ja nõudes kunsti täielikku vabanemist sotsiaalse propaganda teenistusest.

Võrdlemisi lühikese aja jooksul oli „Mir iskusstva“ korda läinud kaunis mõjurikast seisukohta Vene kunstielus omandada ja nimelt ka väljamaa kunstiharrastajate poolehoidu võita. Varsti hakkas teda aga ähvardama hädaoht pahemalt poolt. Käesoleva aastasaja esimese aastakümne vahetusel hakkas nimelt ka Venemaal ekspressionism laineid lööma, omandades siin iseäranis terava kuju; selle äärmised esitajad sattusid kohe vastollu „Mir iskusstva“ pooldajatega. Nagu „Mir iskusstva“, oli ka ekspressionism „jutustava“ kunsti vastu; kuid kuna esimene siiski reaalse ilma objektide käsitamist kunstis nõudis, eitas ekspressionism ka seda:

ainult sisuta kunst (bespredmetnoje iskusstvo) oli ekspressionistide arvates tõsine kunst.

Nii olid aastad enne revolutsiooni muhenemise aastad. „Mir iskusstva“ seisukoht hakkas kõikumama; küll oli tal veel tõsistes kunsti-harrastajate ringkondades suur poolehoid, kuid nagu igal lõpulikult võidulepääsenud kunstivoolul puudus tal see vägev impuls, mis iseloomustab uut, pealetungivat voolu, praegusel juhul ekspressionismi. Ta asus sellepärast kompromissi teele, katsudes ühendust otsida ekspressionismi „parema tiivaga.“

Sellele rahulikule asjadekäigule andis oktoobri revolutsioon vägivaldselt uue sihi: enamline valitsus hakkas toetama ekstremiste (äärmuslasi) kunstis — kubiste ja futuriste; ja seda õieti puht välistel põhjustel: omas vihas kõige vana vastu nägi

S. Sorin. Vürstinna Dadiani portree.

ta ekstremistides, kes ju ka võitlesid vana ja traditsionaalse vastu kunstis, oma mõtteosalisi. Sisuliselt ei olnud aga ekstremismil midagi mis enamluse nõuetele oleks vastanud. Tõsine enamluse kunst on ju õieti peredvishnikute kunst oma sotsiaalse propaganda püüetega. Et nüüd enamlus mitte viimaseid toetama ei hakanud, tuleb seletada, peale ülalnimetatud enamluse ja ekstremismi tendentside välise ühtelangemise, vist ka sellega, et peredvishnikute kunst oma aja täitsa oli ära iganud ja et teda sellepärast enam sugugi arvesse võtta ei saanud. Mis puutub „Mir iskusstvasse“, siis on täitsa

loomulik, et ka tema enamlaste poolehoidu osaliseks ei saanud. Seda kõige pealt juba sellepärast, et tema põhimõte — kunst kunsti pärast — enamlaste utilitaristlikule ideoloogiale risti vastu käis. Peale selle oli osa „Mir is-

S. Sudeikin. Glinka romans.

kusstva“ kunstnikest, n. n. retrospektivistid — Benois, Lanceray, Ssomoff, Dobushinsky, Kardovsky — oma ülesandeks teinud mineviku, ja nimelt orjapõlveliku mineviku ülistamise; oma töödes idealiseerisid nad vana Vene aristokraatia hiilgeelu ning selle kuni äärmuseni viidud raffineneti — nii siis seda, mida enamlus kõige rohkem vihkas.

Kohe kui enamlus lõpulikult võidule oli pääsenud, katsus ta kunstilise loomingu toetamist suureviisiliselt organiseerima hakata. Enamlaste meelepäralt olevatele kunstnikkudele hakati määrama toetussummasid; revolutsiooni pühade korraldamisel kutsuti hulgaliselt abiks kunstnikke-dekoraatorid; kuulutati välja töölistemajade ja revolutsioonitegelaste

monumentide projektide võistlused jne. Kuid kõigel sellel oli vähe püsivaid tagajärgi, kõige vähem muidugi ehituskunsti alal; sest siin puudus peaeeltingimine kõigi nende suurepäraste kavatsuste läbiviimiseks — materjal. Palju parem ei olnud lugu ka maali ja skulptuuri alal; kuningas-nälg, kes armutalt kõikide eluavalduste üle valitses, halvas loomulikult ka kunstnikkude loomisrõõmu. Seltskonna poolt ei saanud kunst mingisugust toetust, sest vanad kunstiharrastajad olid kas surmatud või kerjusteks tehtud, uued nõukogude kapitalistid aga harrastavad ainult prassimist. Nõukogude valitsus on mätseenina üksi siiski liig jõuetu. Peale selle peab silmas pidama, et suur osa anderikkamaist kunstnikest välja-

V. Schuhajev. „Nu“ (mille hiljuti omas Louvre'i muuseum).

maale on põgenenud, nõukogude armualused ekstremistid aga suuremalt jaolt andevaesed juhtumisteotsijad on, kes ainult karjeeri pärast „ametliku“ kunsti poolehoidjateks on hakanud.

Kõigele sellele seltsisid halvavalt sisemised kriisid nõukogude kunstis. Alguses toetas nõukogude valitsus kubismi ja futurismi; kuid otsusele tulles, et ka kubism ja futurism lõpuks ikkagi muud ei ole kui kodanluse saavutus, lasi ta üleöö luua uue ülikubistliku voolu, millele nimeks pandi suprematism, ja mis nõudis täieliku lahtiütlemist looduse järelaimamisest või stiliseerimisest; sest looduse vormide jälgimine takistavat ainult kunstniku intuitsiooni.

Nii siis oli jõutud punkti, millest edasi min-

na võimata. Sellest ebaloomulikust seisukorrast hakkas ka nõukogude valitsus lõpuks aru saama, nagu üldse otsusele hakkas jõudma, et enamluse liit ekstremistidega ebaloomulik on ja et viimaste kunst laiematele rahvahulkadele õieti midagi ei paku. Juba 1919 a. hüüdis Kamenev Nõukogude kongressil Moskvast: „Külalt juba sellest narrimängust! See kunst mida Nõukogude valitsus toetab, ei ole sõine proletaarlaste kunst, vaid degenererinud kodanluse haiglane produkt.“ Kamenevi poolt väljendatud mõte võttis aja jooksul ikka rohkem ja rohkem maad ja nüüd on Nõukogude valitsus jõuetult ja ükskõiksel loobunud igasugustest enamvähem plaanikindlamatest katsetest kunstilist loomingu juhtida ja koguni toetada. Nõuko-

gude esteetikud on küll üles võtnud uue, töise proletaarliku kunsti loomise küsimuse; kuid juba nüüd võib julgesti ütelda, et kõik nende ilusad kavatsused kavatsusteks jäävad. Sest kunsti ei saa luua dekreetidega, kõige vähem muidugi Nõukogude Venemaal.

Nii on enamlike valitsuse katse kunstilist loomingut reguleerida ja toetada täitsa tagajärjetaks jäänud. Paremaid tagajärgi on ta saavutanud korraldustega, mis puutuvad teisi kunstielu avaldusi; iseäranis muuseumide organiseerimise alal on ta palju tänuväärt tööd ära teinud. Peab kohe tähendama, et jutud muuseumide ja kunstitööde hulgalise hävitamise üle tublisti liialdatud on. Oktoobri riigipöörde ajal sai Petrogradis kannatada ainult end. Talve palee, Moskvas — Uspenski peakirik. Suuremat kahju tegid rahutused provintsilinnades, näiteks Jaroslavis. Kõige rohkem on kannatada saanud mõisad; kahju mis nende rüüstamine on toonud, on seda suurem, et nendes varjul olnud kunstitööd suuremalt jaolt inventariseerimata olid. Muidu on kõik avalikud ja suurem osa tähtsamatest eragalleriidest puutumata jäänud, isegi Ermitage'i rikkalik kuld ja hõbeasjade kogu, mida rüüstamine loomulikult kõige pealt ähvardas. Rohkem kui rüüstamised, on kahju toonud eraisikute käes olnud kunstitööde laialivalgumine, peaasjalikult nende salajane viimine väljamaale. Kuid ka selle läbi saadud kahju ei või iseäranis suur olla, kuna suuremate asjade — kujude, maalide jne. — salajane üle piiri viimine takistatud on; väljaviimine on tabanud loomulikult nii siis vist ainult väiksemaid asju: miniatüüre, kuld- ja hõbeasju, kalliskiva jne.

Avalikkude muuseumide korraldamine, mida juhib Muuseumide keskvalitsus (Glavmusei) proua Trotskiga eesotsas, seati alguses kohe täitsa uuele alusele. Suurem osa endistest keisrilossidest on kõik avalikkudeks muuseumideks muudetud; kõik erakogud on natsionaliseeritud ja kas suuremate muuseumide külge liidetud või iseseisvatena linnajao-muuseumidena vanasse asukohta jäetud, kus juures tihti endised omanikud juhatajateks on pandud. Ermitage'i kogud, mis juba Ajutise Valitsuse ajal Moskva evakueeriti, toodi 1920. a. sügisel Petrogradi tagasi. Sel puhul võeti tema korralduses ette suured muudatused, kuna teda täiendati terve hulga väljamaa uuemate kunstnikkude töödega Delacroix'st kuni Matisse'ini. Nüüd on kavat-

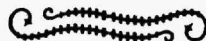
sus üle viia end. Aleksander III muuseumi (mida praegu nimetakse Vene Muuseumiks) Talve paleesse. Kuna Ermitage Talve paleega ühenduses on, moodustaksid mõlemad muuseumid ühendatult suurepäralise, nii Vene kui ka väljamaa kunsti edustava terviku.

Moskvas on kuulsad Morosovi ja Shtshukini galleriid — kõige täielikumad moodsa Prantsuse kunsti kogud Euroopas — ka reorganiseeritud ja täiendatud ning kannavad nime „I ja II moodsa lääne kunsti muuseum.“ Endine Ostrouhovi kollektsioon on muudetud Ikonide kunsti muuseumiks, Aleksei Morosovi kogu — Vene portselaani muuseumiks.

Iseäranis suurt hoolt kannab Glavmusei provintsimuuseumide eest, mida tsaarivalitsus täitsa lohakusse oli jätnud. On kavatsus tervet Venemaad tiheda muuseumide võrguga katta, et detsentraliseerida Vene kunstielu, mis väga ühekülgseks oli koondunud mõlemisse pealinna. Selleks otstarbeks tahetakse nüüd osa suuremate muuseumide, peaasjalikult Ermitage'i kogusid provintsimuuseumide vahel ära jagada. Seni on siiski korda läinud selle absurdi mõtte teostamist takistada.

Kõik muuseumide reorganiseerimise tööd on Glavmusei läbi viinud paremate Vene kunstiajaloolaste (Grabari, Muratovi, Lukomski) kaasabil, kes kohe alguses Glavmusei teenistusse astusid. Tänu nende tegevusele, on korda läinud nii mõndagi liig pööraselt-enamlist ettevõtet (näit. juba ülalnimetatud Ermitage'i kilustamist) takistada. Nende teenus on ka see, et tsaariaegsete mälestussammaste küsimus väga otstarbekohaselt otsustati; nimelt lasi Nõukogude valitsus ära koristada avalikkudelt kohtadelt kõik halvad mälestussambad, jättes kohale need, millel on kunstiväärtus.

Tänuväärt töö on Nõukogude valitsus ära teinud ka kunstikoolide, peaasjalikult akadeemia, selle peredvishnikute kantsi reorganiseerimisega, mille õpepersonaali täiendati uute jõududega. Kunstiajalooliste harrastuste tsentrumiks on tehtud krahv Subovi asutatud Kunstiajaloo Instituut Petrogradis. Igatahes on küll töö sel alal veel rohkem takistatud kui kunstilise loomingu alal. Suurem osa kunstiküsimusi käsitlevatest raamatutest ilmub väljamaal, peaasjalikult Berliinis, mis Vene kultuurielus praegu mitte vähemat osa ei mängi kui Petrograd või Moskva.

HRI - HRI.

KATKE NOVELLIST „HIINA NAINÉ“. JOHANNES V. JENNSENI JÄRELE J. K.

Tõeolu on igav, seepärast peab jutus midagi ebamäärast sündima, muidu on lugejatel põhjust teda igavaks nimetada. Et selles loos midagi sünnib, selle peale võite kindel olla, ent see tuleb alles lõpus. Olgu tõsiseks hoiatuseks igäühele lõppu mitte enne lugeda, sest kui algust ei tunta, võib ka lõpp tumedaks jääda. Hoolimata põnevusest peab end taltsutada võidama ja kõik sissejuhatavad aktid läbi lugema, kuni viimaks oodatav lõpp nagu enesest tuleb.

Tema nimest, kahest hiinakeelsest silbist ei ole ma iialgi täiesti aru saanud; ta kõlas kui kaks suudlust, kui varjatud linnu siristamine, riisilinnu Hri-Hri, kui see end tihedasse vilja peidab ja kui riisilinnu laul on ta nimi mu mälestuses püsinud. Ta oli viiulimängija ja selt-sineitsi Shanghais.

Hiinas on isesugune klass noori naisi, kellele meie õiget nimetust ei leia, sest enesest kena piibli sõna — lõbuneitsi, — nagu Jaapani geishad või greeka hetäärid, — on inetu kaaskõla omandanud. Hiinas mõeldakse selle all noori tütarlapsi väljaspool perekonda, kes muusikas ja luules isesuguse hariduse on omandanud ja oma vaimurikkusega hiinlast, kelle kodus elus naise vaimline arenemine täiesti puudub, lõbustavad. Nii tähelepandavalt naeruväärne on nähtus Hiinas, et seaduslikud naised igasugusest kasvatuselt kõrvale on hoitud, nad lähevad vaimlises teadmatuses nagu sulgloomad läbi elu, kuna naised väljaspool seltskonda, kes oma seisukorra poolest õieti orjad on, kõiki moraalseid vabadusi maitsevad, nagu Läänemaade haritud naised. Neist nähtustest, mis toodud Jaapanist, Hellasest või mujalt, võib järeldada, et naise vabadus sugugi mitte perekonnas, vaid väljaspool seda omi juuri ajab. Kust need väikesed naiselikud iluvaimud Hiinas tulevad ja kes neid ülal peab, ei ole ma teada saanud, nähtavasti on nad pärit veel mõne aja eest Hiinas valitsevast kombest, ülearu-seid tütreid müüa.

Hiinas on alati inimeste ülevool; see on suure järjekindla sigivuse tagajärg, ja mis peabki kõigi nendega tehtama, kes selleks pole sündinud, et valitsejad olla? Neid ei või ometi kõiki toita, kuid nende eest saab väikese summakese turul. Juhtub, et mõnes kohas on veeuputus, Kollane- või Sininejõgi voolab üle kallaste ja uputab kolmkümmend kuni nelikümmend talupoega nende riisipõldel või kogu aasta ei saja vihma ning mõni maakoht sureb nälga, sest et

vili ikaldub; külastasin üht maanurka, kus põud valitses; oli suvi ja veel ei võinud rahva seas midagi ebamäärast märgata, külad olid täis inimesi, vesikikivi, nagu neid igas külas üks on. seisis ja ootas toitu, ent ta pidi asjata ootama. Mulle jutustati, et inimesed siin tuhandete kaupa surevat, terved külad tühjaks jäävat, ja ei olnud ühtki võimu Hiinas, mis seda oleks takistanud. — Sarnaseil olukordil müüakse omi tütreid, vaesed, väikesed olevused tuuakse turule, kuid nad elavad viletsuse üle ja ükski ei või hiljem neist arvata, et nad Hiina suure rahvahäda õied on.

Taevalik, täis lõbu näib igäühele nende saatus, kui näed, kuis neid õhtul umbes kella kaheksa ajal läbi Foochoy Roadi mitmesugustes avalikkusesse lokaalesse kantakse, kuhu rikkad hiinlased lõunasöögile koguvad ja kus väikesed hiinlased oma muusika-instrumente ja luuletuskogudega üles astuvad, või oma kauni olevuse ning targa kõnelusega meeldima peavad.

Nende kandmisabinõu on kõige primitiivsem ja ilusam, mis ma üldse näinud olen. Neid kantakse lihtsalt kätel, nagu lapsi, väikesed ja õrnad, nagu nad on, ühelt kuilt, suurelt tummalt töömehelt, kellel midagi peale sinise niudesideme kondisel, kollasel nahal ei ole. Kuli liigub ruttu, hõljuvalt, nagu see hiinlasele omane, kui ta rasket koormat kannab, nagu raskuse seadust tühistada püüdes, ja ta lööb silmad maha, osalt seepärast, et tänaval ette vaadata, osalt seepärast, et tal korruga pähe ei tuleks silmi kalliväärtuslike olevuse poole tõsta, mida ta kätel kannab.

Ning seal istub väike daam, kaugel linna käärest, sinises ja roosas siidis, imeväikeste liiliajalgadega, pärlid pigimustis mastiksiga friseeritud juukstes, viiul käes, kuld tüped küüntel ja hoiab muretult kuli patsist kui käsipuust kinni, koormakandja varjatud uhkuseks ja rõõmuks, kuigi jumala ingel natuke rikkalikult teda patsist rebib, — ainuke osasaamine taevariigist vaesele tööloomale! Seal istub ta, hõljab ja naeratab oma lapsenaeratust mongoollase silmadega, mis on kuristikku sügavused nagu tähtitu koht lõunataevas, mida merimehed the sack of coal'iks hüüavad, vaatab võitjana üle kuli õla tagasi, kust ta tuli, või ettepoole, kuhu ta tee viib, läbi pidulikult valgustatud aurava tänava määratud sihi poole.

Kogu Foochov Road on täis kulisid, igaühel kummaline, armas tütarlaps kätel; nad pühitsevad oma päralejõudmist küünlatega, mis põlema süüdatakse, tuhandete kirjude laternatega gongongi ja kärsitu viiuli helisedes, toidulõhna ja viltkingis hiinlaste hulga rõõmuühüete hoo-vates, kes argset hiilides lähenevad, et Foochov Roadi lõbusid maitsta. Foochov Road öösel, — see on alles orgia!

Ühel sarnasel kinnisel seltskondlisel olen-gul sai mulle osaks Foochov Roadi külaline olla, kus igaüks niisuguse väikese seltsitüdraku saab. Sel ajal, kui salangansuppi maitsetime, mis kui keedetud tolm maitsetes, ja silmapilk tuli, kus ma just otse ei mäletsenud, tundsin kor-raga, kuidas mulle selja tagant midagi õrna vä-givallaga suhu pisteti, ja taipasin, et see piip oli, massiiv kullast, nagu varsti nägin ja tõm-basin paar mopsu, mis mulle olid määratud. Oli Hri-Hri, kes minu tooli taga seisis ja tähele pani, kunas mul paras aeg suitsetada oli. Kui mõ-ni muinasjutuline näkineid mu tooli selja taha ilmunud oleks, ei oleks ma mitte enam imes-tanud. Meile kanti harilikke Hiina toite ette, nagu haikala oime, bambusekasve, trepauge ja karvaseid kapsausse suhkrus ja muid sarna-seid asju, selle juure sooja riisiveini, millel oma joobnustav mõju ei puudunud. Pärast sööki mängiti mängu, mida hiinlased iseäranis armastavad ja meie väikesed daamid laulsid või män-gisid midagi instrumentel. Lõbutsetime.

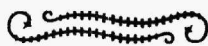
Olin kuulnud, et see hea tooni hulka kuu-lub, kui iga külaline väikese lauadaami enese-le peab, sellepärast tegin näo teda sisse pak-kida ja enesega ära viia. Ta sarnanes väike-sele mustale lambatallele, ümmargune ja terve oli ta ja kaalus kõige rohkem kuuskümmend

naela. Hri-Hri sillerdas üliarmsalt ja viisakate hiinlaste nägudel säras jumalik naeratus, sest oli päevselge, millest isegi võõras barbaar aru saama pidi, et Hri-Hri mitte söömiseks ei olnud; ta oli kui väike muusika hing, keda pidult pidule kantakse ent vaheajal arvatavasti siid-patjus ja väikeses kallispuust voodis hoitakse.

Nii panin ta uuesti maha, ja ta esines viiulil parema numbriga, mis sarnanes rohutirtsude muusikale, mida ainult pikakaelalise instru-mendiga, mille kael gondooli kaelale sarnaneb, väljendada võib. See oli õrn muusika, mis iga-ühele üsna erilise meeoleolu lõi. Selle järele laulis Hri-Hri oma kõrge häälega. Et Hiina laulukunst veel vaid selles seisab, et häält kõr-gele kägistada, siis võib selle tagajärgi ette ku-jutada. Lauldakse nii, et iga toon kiires de-crecendos välja tõugatakse umbes nii, nagu puudutatakse ühe käega kandli üksikut keelt, kuna teisega samal ajal ruttu üle kõigi keelte ülevalt alla tõmmatakse. Selle mõju võib ai-nult teatava linnusillerdusega, riisilinnu omaga, võrrelda. Nii laulis Hri-Hri. See oli Hiina mõistatusline sisemine hing.

Seal juhtub õnnetus. Keset võrratut õrna, salapärast, võluvast muusikat peatub Hri-Hri korraga, et anda üsna tavalisele inimlikule kar-jatusele voli. See on hädakisa; agoonia kajas-tub tema ilmes, ja kõik tormavad lähemale, et näha mis sündinud, ja aidata, kui üldse abi võimalik.

Ent siin on igasugune abi otstarbetu. Nagu surmast vallatud näitab Hri-Hri, mis sündinud ja meie seisame halvatutena. Ta on oma küüne murdnud! Kuldtupp on ära libisenud ja nelja tolli pikune, võrratu küüs on murdunud.

JULIANUSELE.

Tunnen meest,

*kes käib oma teedel vaid vilisten,
kui poleks midagi ilman sen,
mis vääriks naeru või nutupiina,
või kahjatsust ränka,
või joovastusviina.*

Tunnen meest,

*kes murrab oma loorberid vilisten,
kui poleks midagi ilman sen,*

*mis vääriks kõrget kangelasshesti,
või kõnedekaha,
või sõnadekesti.*

Tunnen meest,

*kes mu väikest südant viib vilisten,
kui poleks midagi ilman sen,
mis vääriks murdmatut töotusannet,
või õitsemisiga,
või jäädavusvannet.*

H-a.

KVADRATUSE PRILLID.

RODA RODA JÄRELE.

Elas kord vürst kaugel hommikumaal....

Ah! See kõlab ju kui muinasjutt, kuid uskuge, kaugeltki pole ta muinasjutt, sest vürst polnud ju mitte vana — talle saabus alles kaheksateistkümnes aasta — ja ka tarkust polnud tal rohkem kui teisil temavanusel noormehil. Kuid siiski, — rumal ta polnud, vaid ta suurim soov oli saada nii targaks, et kõiki ümmardajaid võiks läbi näha.

Ta soovist kuulis astroloog Kvadratus; ta tõi noorele vürstile oma ülesleiduse — nõiaprillid ja lootis neist suurt hinda.

„Tean käskija“, ütles astroloog, „et sa ei usalda omi õuekondseid, — seda ei tee sa ka

asjata, sest nemad on hädaohtlik rahvas. Kas ei sooviks sa asetada neid prille oma vürstlikkude silmade ette? — nendega näeksid kõike õiges valguses ja teaksid end hoida nende eest, kes sulle halba soovivad.“

Röömsas üllatuses võttis noor vürst prillid.

Enne kui ta jõudis tolmunud klaasid puhastada ja prillid ninale kinnitada, oli astroloog kadunud.

Vürst vaatas enda ümber ja hakkas korraka üleni värisema: maalid seinult olid kadunud. lihtsad, värvimatud telliskivi riidad haigutasid talle vastu. Läbi lae krohvi nägi ta mädanenud palke, mis ähvardusid iga silmapilk sisse

N. Roerich. Igavene ootamine.

langeda. Ka trooni ilustused olid kadunud; tekid polnud enam purpursed, põrand oli lihtsast puust...

Portjäär lükati kõrvale.

„Vahid! Vahid!“ karjatas noor vürst. „Ruttu vahid siia! Madu on saalis!“

„Kus? Kus on madu?“ kisasid kaks kohkunult sisse tormavat eeslit?

Ka madu tõstis peene pea ning susises: „Kus on ta?“

Ta häälest tundis vürst oma armastatud naise — Aisha?

„Pole midagi... ärge ärrituge... mulle näis ainult nii“, pomises vürst vaevalt kuuldavalt, kuid ta hääle värises ärritusest.

Sel ajal roomas madu loogeldes trooni juure ja ütles hõbedasel, naeratleval häälel:

„Isand, kui arvaksid heaks kiiremalt lõpetada riiklised toimingud, siis võiksite tunnikeske aias veeta. Su ministrid ootavad vastuvõttetoas.“

Vürst noogutas jaatavalt pead

„Paluge ministrid siia!“ käskis madu magusalt häälel, trooni astmeil vääneldes, ja vaatas armsasti surnukahvatule käskijale otsa.

Eeslid lahkusid sõnakuulelikult.

Jälle liikus portjäär ning saali hüppas vares, kavalate petlikkude tulukestega silmis.

„Kes sa oled?“ küsis vürst.

„Kuidas, käskija, sa ei tunne oma varahoidjat?“ kraaksus vares. „Tulin sulle teatama....“

„Küllalt!“ katkestas vürst. „Ei ole täna tuju kuulata su teateid. Saada suurvesiir siia.“

Vares lendas toast. Ta asemele tuli tiiger, küsides:

„Mida valitseja käseb?“

„On siin alamaid, kes otsima tulnud kõrgemalt võimult kohtumõistmist ja õigust?“

„Jah,“ möirgas tiiger. „On üks!“

„Tooge ta siia!“

Tuppa jooksis haletsemisväärne, kõhn, peksitud peni ja hakkas haledalt kiunudes oma palvet avaldama.

„Oota!“ ütles vürst armulikult, „pean enne läbi rääkima kammerherradega.“

Vaevalt sai ta seda öelda, kui tähtsalt ligines hiiglasuur ahv, millist vürst polnud näinud kogu elu jooksul.

„On sul peegel kaasas?“ pöördus vürst tema poole.

Kammerherra kiskus irvitades peegli naha vahelt ja ulatas vürstile.

See heitis kiirelt pilgu peeglisse ja ehmatus surmani, nähes oma originaalset kuju.

„Noh, käskija“, piiksus hamster, ahnelt omi küüsi närides, „kuidas meeldivad sulle minu prillid?“

Vürst kiskus ninalt prillid, tõmbas kergendatult hinge ja hüüdis:

„Sinu prillid, Kvadratus? Tegid minuga halba nalja. Su prillid on läbipaistmatud, kui plekk. Nende läbi pole võimalik midagi näha!“

Ta viskas nõiaprillid nurka. Nad purunesid tuhandeks killuks.

M Ö T T E D.

Midagi maailmas ei räägita nii kõvasti kui needmist, midagi nii poolvaljult kui laimu ja midagi nii tasa kui kiitust.

„See peab mind tundma õppima!“ ütleme harilikult siis, lkui kellegile midagi halba soovime, ei iialgi aga siis, kui soovime head.

Elus vajub kõige kergemini põhja ikka nimelt see, kes teise abi järele käe välja sirutab.

Põrgu on igalpool, kus keegi ennast oma taevas vangina tunneb.

Kes heategevusele andub, satub kardetavaile sõiduvetele, mis ettevaatlikku laevnikku ja tugevat paati eeldavad.

R. V. Emerson.

Sa saadad koolmeistri juure oma poja, kes teda seal aga kasvatavad, on tema kaasõpilased.

R. V. Emerson.

Õige naine on teenijannaks oma mehe majas, kuningannaks tema südames.

F. Ruskin.

Ainult haritud inimesed võivad maastikku tõsiselt nautida; selle võime sisendab neile muusik, maalikunst ja kirjandus.

F. Ruskin.

Au ja raha ei sünni ühte kotti.

Hispaania vanasõna.

Väiksemad talendid armastavad inimesi segadusse saata ja neid oma „säraga“ pimestada, kuna puhtvereline geenius neid oma ülivõimu vastu kaitsta püüab.

R. V. Emerson.

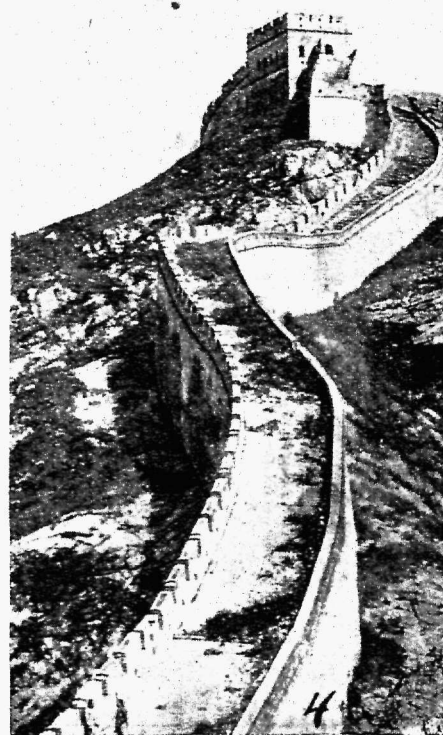
Midagi suurt pole korda saadetud ilma entusiasmiga.

R. V. Emerson.

Seltskonna voorused on pahed pühade silmis.

R. V. Emerson.

PILDID HIINAST.

1) Põline Hiina keisrite troon.

*

2) Pekingi „Taevatempel“, keisrite ohverdamispaik, ümbritsetud suurest pargist.

*

3) Jangtsekiang, ülalpool Jtshangi.

*

4) Osa suurest Hiina müürist.

PÄRLI ROOTSIMAA SÜDAMES.

(KATKEND REISIKIRJAST.)

Faluni suurest vasemäest — Stora Kopparberg—Rätviku poole edasi sõites kerkis kusa-
gil peatuspaigas — ei mäleta enam, kus —
üles Gustaf*) Ankarcrona ja liitus meie
reisiseltskonna juure. Sest silmapilgust libises
kogu ülemvõim, juhatus ja käsuandmine tema
kätte. Ilma vaielusteta ja vasturääkimisteta.
Ja peaaegu esimesel silmapilgul teda nähes vilk-
satas mulle meele üks koht lapsepõlves loetud
Gustaf Vasa jutust, kus räägiti „vapratest
Dalekarlia“ meestest, kes Gustaf Vasa poole
lüües temale võidu aitasid saavutada. „Niisu-
gused pidid need mehed olema“, lendas mõte
mu ihastunud peast läbi.

Meie olime nüüd pühal pinnal: seal Dale-
karlias (õigemini Dalarnes), kus Gustaf Vasa
400 aasta eest tagaetud põgenejana ennast tal-
lukeldrites ja küünides peitis ning Rootsimaa
iseseisvust sepsites, üldrahvusliseks kangela-
seks ja praeguse Rootsi riigi loojaks sai.

Siljajärv oma ümbrusega on ilu poolest nagu
helmeks taevataadi pühapäeva pärjas: harulda-
ne looduse harmoonia, tuhandeaastane alati va-
ba rahva kultuur, ja igale Rootsi südamele kal-
lid ajaloo mälestused ja traditsioonid ehivad se-

*) Nii kirjutavad rootslased seda nime.

da, kõik kingud ja orud, puud ja koopad on pü-
hitsetud oma vagajuttudega.

Ja vapper ning tubli rahvas elab seal.

„Ärge arvake“, hüüab meie Gustaf Ankar-
crona „oma“ mäe otsast kõnet pidades, „et Rät-
vik, Mora, Leksand ja teised Silja järve ümb-
ruses olevad kohad on harilikud talupoegade
külad, nagu neid tuhandeid ja tuhandeid on igal
pool, ei! need on kõik vanad talupoegade vaba-
riigid, ajaloo algpäivist tänapäevani, igäiks ise-
seisvalt aga sõbralikus läbikäimises üksteise-
ga. Neil on igäihel oma vana, põline kultuur,
täiesti erinev teistest, aga tõsine kultuur,
kuna see, mis praegu tihti kultuuriks nimeta-
takse, muud ei ole, kui v a l e!“

Gustaf Ankarcrona on elukutselt kunstmaa-
lija, viiekümnendate aast. ümber, tuletab kõigi
omaduste poolest meele H. Laipmani, aga na-
gu tema kehalt veel tugevam ja võimukam näi-
tab olevat, nii on temas ka veel rohkem koonda-
tud energiat, tuld, patriotismi ja armastust rah-
va vanade kunstitraditsioonide vastu. Ta ei ole
mitte sündinud Dalarne mees, vaid aasta 16 eest
siia tulnud ja nähes, kuidas rahvuslik kunst ta-
gasi tõrjutakse uue aja maitsetuse läbi, on tema
pintli ja värvilaua kõrvale pannud ning asu-
nud „päästma, mis veel päästa on.“ Ta on asu-

Väljamaa ajakirjanikud Dalarnes.

Leksandi rahvas kirikuteel.

tanud „Kodukunsti liidu“ ja on selle esimees ning liit on aukartust äratavat tööd teinud, mitte üksi muuseumisid küilades asutades, vaid kodukunsti aadet rahva keskel selgitades ja õhutatades.

Oli varane suvehommik, kui meid vagunitest, kus ööd olime maganud, välja käsutati ja autodesse asetati. Need — kümnekond tükki — kihutasid pikas reas siledat maanteed mööda läbi ilusa põllumaastiku, mis nagu unest ärgates ennast päikese soendavate kiirte käes sirutas. Tuhatnelja, tuhatnelja edasi Mora küla poole, järele esimesele autole, kus istus Ankarcrona võimas kõgu.

Küla hakul kena mäekingi ees peatub rong. Künkale on püstitatud Gustaf Vasa pronkskuju, seistes nagu elusalt, nagu ta kord siin Mora rahvale „kihutuskõnet“ on pidanud. Kuju on kuulsal maalri Andres Zorni loodud ja väga õnnestunud, kuigi Zorn kujurina mitte kaugelt tuttav ei ole.

Gustaf Vasa kuju läheduses seisatab vana Mora praost ja tervitab külalisi soojail sõnul sellelt ajaloo läbi pühitsetud paigalt. Ilus hommikune jamalateenistus, kuigi ilma lauluta, oreli ja palveta. Aga täis tõsidust ja tundmust.

Peatume ühes teises kohas. „Minu järele!“ hüüab Ankarcrona ja viib meid väikest jalgteed

mööda ühte talumaija. Kui kõik sees oleme, hüüab ta: „Ärge arvake, et te siin mõnes muuseumis olete, kuigi see kõigiti selle järele välja näeb, ei! see on lihtne talumaja, kus juba aastasadasiid üks ja sama perekond asub!“

Võõrad on kõigepealt hämmastunud puhtusest, mis nagu iseäralise õhuna kogu ruumi täidab, mis ei ole mitte ainult seks korraks, võõrastele näitamiseks, esile toodud, vaid mis on — nii tundub kõigest — maja põline, päritud iseloom. Seintel, akna ja ukse kohal, trepi kohal, kapi peal, riulitel mälestused aastakümnetest ja sadadest, isa-isade ja ema-emade tööriistad ja ehteasjad maitserikkalt korraldatud, et ükski muuseum ei või paremat pakkuda. Maja on vana, tükikaupa on sinna juure ja kõrvale ja peale uusi ruumisid ehitatud, aga niisuguses kokkukõlas, nagu oleks arhitekt-kunstnik algusest peale niiviisi plaanitsenud. Selle muuseumi isa on — seletab meile Ankarcrona — taluperemees Jannes Djo's, aasta 50-ne, väiklast kasvu tasane ja tagasihoidlik mees, kes küllaliste pärast nüüd musta kuue selga ja valge lipi kaela on pannud, ja tema (mõne kuu eest kahjuks surnud) abikaasa. Maad on sel talul vähe ja ei jõua perekonda elatada, mis pärast juba 300 aastat seinakellade tegemine majaelanikkude peamet on olnud.

Aga meil on vähe aega. Ankarcrona on nagu minemakippuv aurumasin meie ees ja ei tunne halastust väsinud jalgade vastu: ta viib meid ühte teise õue, koondab kiiresti kogu seltskonna ja seletab:

„See siin on nüüd tõsine muuseum, see on — Dalarne pärl! Selle on asutanud Andres Zorn ja see on Mora talu, nagu ta oli 400 aastat tagasi. Mõned hooned on muidugi uuemad, aga teiste vanadus on tõestatud“. Seal seisid kõik talu hooned, elumajast hakates, loomalaudad, aidad ja kõik muud ruumid, kõik niisuguses korras, nagu olid talumajad ses külas sadade aastate eest. Niisuguseid muuseumisid on ka teistes külades, „aga meie tahame, et iga küla omale niisuguse saab“, hüüab meie juht. „See on kultuur, see on aastasadade kultuur!“

Meil ei olnud palju mahti ruumisid seestpidi silmitseda.

„Ma näitan teile veel midagi“, ütles Ankarcrona, „see siin on vana aeg, aga see seal“, ta tähendab käega naabruses oleva suure kahekordse ehituse peale, „see on uus aeg. — See on ainus rahvakool Rootsis ja kogu ilmas (kõneleja rõhutab seda sõna eriti), mis sisaldab eneses nii kõrgeväärtuslise kunstikogu. Siin on Andres Zorn töötanud — tema on selle muuseumi ja selle kooli asutanud ja sellele kunstikogu annetanud“.

Siis lastakse meid kooli sisemistesse ruumidesse, kus seintel ripuvad Rootsi tähtsamate kunstnikkude tööd.

See on „kunst rahvale“, on rahva kasvatamine kunstimaitsele.

Kuid jälle edasi.

Siin on igalpool palju näha. Meie piiratud aeg lubab meid nagu lennul mööda libisedes ainult natuke nuusutada seda õhku, kus peaksid rahulikult istuma, mineviku pilte vaimu eest mööda laskma ja olevikku nautima.

Seal on see keller, kus Gustaf Vasa ennast tagaotsijate eest peitis. Aga ainult keller on alles. Endine talumaja on maha kistud ja selle asemele kivikabel ehitatud.

„Sel ajal ei olnud inimestel veel arusaamist, mis tähendus vana maja alleshoidmisel oleks olnud“, ütleb Ankarcrona niisuguse kahetsusega hääles, nagu inimene, kes oma valuuta odavalt ära müünud ja nüüd kuuleb, et selle hind mitmekümnekordseks tõusnud.

Seinal on pilt: Gustaf Vasa istub laua ääres, perenaine talitab toas ja näeb läbi akna otsijaid tulevat.

„Mis sa siin logeled toas, kui mul puid tarvis on!“ käratab ta tulevasele kuningale, kes tagaotsijate vahelt välja läheb, puid tooma. „See on sulane“, mõtlevad tagaotsijad ja lasevad ta minna.

Sealsamas kõrval on vana ait.

Ankarcrona nagu särab nagu suure loosi saamisel, kui ta meile seletab:

„See on tõendatud, kindlate andmete järele Gustaf Vasa päivilt!“

Kuna teised jooksevad aida ligi selle vägevaid, hästi alleshoidunud seinapalke silmitsema ja kätega katsuma, vaatlen mina seletuseandja sümpaatilist hiiglakuju ja ilutsen: missugust kõigest tema olemisest väljaõguvat lõbu

Dalarnes rahvariided.

Meie juht Dalarnes Ankarcrona, „oma“ mäe otsas vöörastele kõnelemas.

Dalarnes rahvariided.

Linda Luiga ülesvõtted

Dalarne rahvariided

Lastekoor Tällbergis, Ankarerona kodus.

Väike lipukandja.

Linda Luiga ülesvõtted.

pakub temale üks vana puust ait sellega, et ta oma 400 aastat vana on! Ta vaatab seda nii armastavate silmadega, nagu ei tahaks ta iial sellest eemale minna.

Aga meie minutid on loetud. Meid rututatakse sadamasse, kus ootab aurulaev, mis meid üle Silja järve Leksandi peab viima.

Laevalaelt teretab meid koorilaul:

Härliga land!
 Frihetens stamort på jorden!
 Hell dig, du drottning i Norden!
 Fädernesland, fädernesland, fädernesland!
 (Herrandlik maa!
 Vabaduse kodupaik ilmas!
 Ole tervitatud, põhjamaa kuninganna!
 Isade maa, isade maa, isade maa!)

Ennegi tuttav laul, aga kusagil ei mõju ta nii, kui siin, kus ümbrus ja ajalugu neid sõnu tõestades kordavad. Herrandlik maa, isade maa, vabaduse kodupaik ilmas! Nii võivad laulda need seal üleval laevalael, sest sadasid aastaid on nende isad neis külates elanud, tihti neis samuis taludes, ikka vabad, ei iial kellegi ikkealustena!

„Siin tahaks ma elada!“ hüüab proua Stampfer Berliinist.

Aga koor isegi pakub toredat pilti: seal on neid ja noorikud kirjudes rahvariities, seal on noormehed kollastes nahkpükstes suure nahkpõllega ees, mis on vanaaegne pühapäevaehe mehele, seal on koorijuhataja — kõrget kasvu halli peaga mees, ameti pooldest kaupmees, era- viisil lauluharrastaja, tal on pikk valge villane

rüüd üle, selle all sama valge kuub, siis heleroheleline kampson, nahkpõll ja lahtine valge krae, mis ulatub rinnale.

Igas külas on täitsa isemoodi värvid ja riided, aga kõik värvirõõmsad. Leksandis on palju kollast, Rätvikis ja Moras punast. Leksandis on naisterahvastel kirjud, ümmargused mütsid, Rätvikis valged, teravad.

Meie koor laulab suuremalt osalt kohalikke laule Silja järvest ja tema ümbruse kohtadest. Igivanad rahvalaulud. „Siin külas“ hüüab ühes kohas laulude vaheajal Ankarerona ja tähendab käega kaldale, „algas kümmekond aastat eest Cral Romson rahvaviiside korjamist ja nüüd on neid umbes 50.000 kadumise eest päästetud!“

Ja siis jutustab ta rahvaviiside korjamise tööst (mis käis umbes sama teed, nagu meilgi), näol õnnis hüilge, nagu ärimehel, kes jutustab kuis ta hiigla summa teeninud.

Kenad ja südamlikud on laulud, mis on tekkinud Silja ümbruse päiksepaistelistes mägedes ja orgudes.

Lima, lima, liima,
 lase päikest paista,
 üle siniste mägede,
 üle madalate küngaste,
 üle neiukest, kes metsas (karjas) käivad.

Järvesõit kestis kaks või kolm tundi — kellel tuli seal meele kella vaadata? — aga kogu tee ei saanud süda liigutustest lahti, niipalju head ja armast tõi iga uus silmapilk.

Pidulikke sööminguid, mis meid igal pool

ootasid, ei läbe kirjeldada, — seda saab ka raha eest igal pool, aga seda südamlikkust ja sõbralikkust, millega meid vastu võeti, seda ei saa ühegi raha eest osta.

Nii Rätvikis. Turistide ühingu hotell. Maa-limiseks ilusad inimesterühmad trepi ees. Võõraid võtab vastu proua Dr. Arpi, asutuse juhataja, iga üksikut nii armsalt ja südamlikult tervitades, nagu oleks see tema ammu oodatud, kaua kaugel viibinud armsam vend või õde.

Ja tundsid enese kohe kodus olevat.

Ehk kihutame autodes pikka metsavahelist teed. Kusagil metsasalkade vahel viljapõllud, talumajad; tee ääres lapsed, 5—10 aastased, „eia! eia!“ ja viskavad sõitjatele metslillede kimbukesi.

Meie pikem autosõit viis meid Tällbergi, Ankarcrona kodu. See on üks avar mäekink, mitusada meetrit kõrge, seda peremees ei tea, aga tema otsast võib 90 kilomeetrit ringi vaadata, kogu Silja järv ja tema ümbrus, 16 kihelkonda paistavad siin kui pildi peal. Mäe kõrgema tipu otsas on kivimürakad üksteise peale laotud, sinna otsa astus Ankarcrona ja tervitas võõraid oma l pinnal.

„16 aastat tagasi sattusin ma esimest kord siia. Nägin, et see on vanasti tähtis paik olnud: siin on pidusid peetud, siin on ohverdama käidud, siin on rahvakoosolekud olnud. Meie ajal, kus kõik banaliseeritakse, kõik industrialiseeritakse, oleks siia vast mõni tore kohvimaja ehk restoraan ehitatud, orkestriga ja vaatetorniga, koht oleks võinud kuulsaks saada ja palju võõraid kokku tõmmata. Aga üks ajaloo mälestusmärk oleks jälle olnud hävitatud. Seda ei tohi sündida, otsustasin mina. Peab päästma, mis veel päästa on! Ja siis omandasin ma selle mäetipu. Rahalise jõu nappusel küll ainult väi-

kese osa, kuid nüüd on seda laiendatud ja praegu on seda umbes 2 hektari siin minu ning on loodetavasti jäädavalt hoitud hävinemise ning banaliseerimise eest.“

Sealsamas kõrval on kogu taluhooned. Need ei seisnud algusest selle koha peal, vaid need on Ankarcrona ise ühest ja teisest paigast kokku ostnud, nad siia vedanud ja siin lasknud üles seada karvapealt vana Rootsi eeskujule. Taluhooned on siis nii, nagu Rootsis 400—500 aasta eest ehitati. Üksikute hoonete iga on väga mitmesugune: peremees seisatab igaühe juures, jutustab, kust see pärit ja kui kaugele selle vanadust võib kindlaks teha. „See ait,“ ütleb ta, „on 150 aastat vana, aga see uks on kindlasti palju vanem!“ Ja tema nägu hiilgab selle juures nagu lapsel, kes linnupesa leidnud. Selle juures seletab ta, millest ukse suuremat vanadust võib otsustada: hingedest ja lukust, mis on hoopis vanaaegne töö. Ja et tol ajal raud kallis oli, siis ei visatud ust mitte ära, kui maja ümber ehitati, vaid vana maja uks pandi ka uuele majale.

Vaatan selle tugeva mehe lapselik-õnnelikku nägu ja mõtiskelen endamisi:

Kui see mees oma hiigla energia oleks kulutanud teises sihis, tal oleks nüüd võinud olla paartuhat hektari põldu Rootsi kõige viljarikamas maakohas, suured karjalaudad ja viljaaidad ning elumajaks — ehituskunsti viimne sõna, kuna ta nüüd muud ei ole saavutanud, kui 2 hektari kivist mäeküngast, mis midagi sisse ei too, ja väikesed, puust taluhooned, üle 100 aasta vanad ja mõni uks on veelgi vanem ning teenib juba teist või kolmandat aega. Kuid need 2000 hektari kõige paremat põldu suurte karjade ja karjalautadega ning kõigi muu mõnusustega ei oleks peremeest nii õnnelikuks teinud, kui see kämbla suurune mäehari vanade taluhoonetega.

See on idealism! Siin on see tark kaupmees evangeeliumist, kes kõik ära müüs, mis tal oli, ja ostis üheainsa väikese pärl!

Unustamataks kõigile võõrastele jääb see liigutav silmapilk, kus suur õuevärav avati ja meid sisse lasti. Otse värava kohal üle õue aida ukse ees seisis suur lastekoor Leksandi rahvariides ja tervitas tulejaid lauluga. Kõige liigutavam oli — koori ees reas kaks paariaastast tütarlast, kenasti rahvariides, armsad, et pista suhu.

Istusime natuke murul, kuulsime laste laulu, ilutsesime. Ei olnud mah-ti hooneid seespidi silmitseda, ei vaadata pe-

Ankarcrona kodu Tallberg.

remehel kunstniku — ateljeed, mis oli vanas talumajas, kõik, kõik lubas lahke peremees teinekord näidata, kui keegi edaspidi tuleb teda vaatama. Meie ruttasime veel pilku heitma Leksandi kodukäsitöö muuseumisse. Sarnaseid muuseumie on mitmes külas Silja järve ümbruses, „aga meie tahame et iga küla peab niisuguse muuseumi saama“, seletas Ankarcrona. „Nendes kogume kõik, mis vana ja väärtuslik on esivanemate töist ja vana tööde kõrge väärtus sunnib ka praegust aega töö soliiduse ja ilu peale rõhku panema.“

Selleks peab igas külas oma muuseum olema, et nad seal inimestele kättesaadavad oleksid; selleks antakse neile seal seletusi ja peetakse kursusi.

Olgu lisatud, et jutt on kahte liiki muuseumidest: esimene, Moras, Andres Zorni asutatud, oli — nii ütelda — kinnisvara muuseum ja näitas taluhooneid nagu nad olid aastasadade eest. Siin, Leksandis, oli koondatud liikuv vara, kodune — enamasti naisterahva — käsitöö. „Kodukunsti liidu“ eesmärk on, et iga küla mõlemad muuseumid saaks.

See muuseum oli meie viimane neatuskoht Dalarnes, siin tuli selle kauni kohaga jumalaga jätta. Iga reisi jaoks katsus muuseumist midagi mälestuseks kaasa võtta (milleks seal väiksemaid ja suuremaid asju müüdi).

„Kui mul oleks luba valida, mis siit kaasa viia, siis valiksin ma selle“, ütlesin ma Ankarcronat jumalaga jättes ja teda tähendades. „See on kahjuks võimata“, ütles ta heasüdamliselt naerdes ja mu kätt surudes. „Mina pean siia jääma.“

Ja nii lahkusime Dalarnest, rikkad kaasa

Leksandi rahvusteaduslik muuseum.

Leksandi rahvusteaduslikus muuseumis.

võetud muljete poolest kõigest heast ja ilust, mis seal paari päeva jooksul olime näinud, kuid kõige ülevam oli, et olime tundma õppinud tiht idealisti, kes kogu oma elu, oma suure energia, tööjõu ja tahtevõimu oli rakendanud ühe ainelist kasu andmata aate teenistusesse ja selle juures õnnelik oli.

G. E. Luiga.

SPARTAKUSE MÄSS.

HANS LANDI jutustus.

4

VII.

Spartakus lõksus.

Ülemväepealik Crassus tegi oma legaadile Cajus Mummiusele ülesandeks, et lahingu plaani võimalik oleks valmistada. Spartakust silmas pidada ja iga tund tema seisukoha kohta teateid muretseda. Aga Mummius ei tohtinud Spartakusega mitte kokku pörgata ega võitluse astuda.

Legaat täitis kahe leegioniga oma ülesannet hoolsasti, kuni ta ühel päeval enam hoiduda ei suutnud ja viga kordas, mida roomlaste poolt selles orjadesõjas juba nii sagedasti oli tehtud: ta tungis ettevalmistamatalt Spartakusele kallale.

Kõik läks nagu eelmistelgi sarnastel juhtumistel. Spartakus lõi Mummiust täielikult. See läks järgmisel päeval aralt ja süüdlaselt ülemväepealiku ette.

Crassus, kes muidu isiklikus läbikäimises rahu ja lahkus ise oli, näis tiigriks muutunud olevat. „Sina vilets“, hüüdis ta hirmunud Mummiusele, „sa oled mul terve sõjakäigu selle eelnaljaga ära rikkunud! Kõige parema meelega annaks sind sõjakohtu kätte ja laseks sind surma mõista! Seda oled sa täiesti ära teeninud! Kas ma ei korranud sulle küll, et sa Spartakuse rahule pead jätma! Pidid tein ainult kannul käima ja teda silmas pidama! Aga ei, iga ülemohvitser arvab selles sõjas, et ta Spartakust lüüa võib ja kerge vaevaga suurt kuulsust omandada! Teie kõlupead!

Sinu sarnased inimesed on süüdi, et see orjadesõda juba kolmat aastat vältab ja roomlaste nime häbistab!

Sest kõik teie, keda Spartakus selles sõjas võitnud, olete sellepärast lüüa saanud, et teda madalalt hindasite. Tema on sõjageenius. Seda peate meeles pidama! Et seda meest lüüa, selleks on rohkem tarvis, kui teie arvate. Mina töötasin enesele, et asja äärmise ettevaatusega ajan ja et minu juhatusel all ühtegi lüüasaamist ette ei pea tulema. Nüüd tuled sina, Mummius, ja solgid minu supi ära“.

„Väepealik“, vastas Mummius, „minu süüd see ei ole. Soldatid põgenesid, kui nad vaenlast nägid!“

„Seda ma teadsin, et see kari Spartakust nähes laiali jookseb! Ja sellepärast ei tohtinud sa mitte kallale tungida! Minu plaan oli:

sinu kaht leegioni vaenlase nägemisega harjutada.

Nüüd hakkavad nad senatis kohe sõimama ja loomulikult muidugi mind! „Vaadake“, ütlevad nemad, „Crassusega läheb niisamuti, kui teistegagi. Me peame tema tagasi kutsuma, ka tema ei kõlba sellele asjale jaoks“.

Ma tahan neid mehi õpetada, nad peavad mind meeles pidama — need kaks leegioni. Vähemalt need, kes sellest kahest leegionist järele jäänud!“

Crassus andis märku ja legaat läks minema.

Veerand tunni pärast nägi Mummius kohkudes, et tema mehed teistest eraldada lasti ja ümber piirati.

Crassuse käskjalg ilmus Mummiuse ette ja kuulutas temale ja tema meestele järgmist:

„Et kaks Mummiuse leegioni vaenlase ees argtust üles on näidanud, ja põgenenud, ilma et vaenlasega võitluse oleks astunud, siis on Crassus neile „vähendamise“ trahvi määranud!“

Mummius karjatas. Tema staap — kõik patriitside pojad — kahvatas, ja mehed, kõik sõjariistadeta, sest ta oli need vaenlast nähes ära visanud, tahtis laiali põgeneda ja ennast päästa.

Aga see oli täiesti võimata. Keegi ei pääsenud raudsest piirajate ringist läbi.

Nüüd loeti Mummiuse mehed välgukiirusel ära. Iga kümnes mees tapeti sealsamas maha, kus ta seisis. See oli hirmus verevalamine. Surmatavad ohvrid karjusid koledasti. Seda karistust ei olnud enam aastasadade jooksul tarvitatud.

Crassus hoidis kõrvu kinni. Ta värises ja valas pisaraid. Siis mässis ta oma pea jälestuse pärast kinni.

Kui see kole tund mööda oli ja mitu sada ohvrit maha olid maetud, laskis Crassus kõik sõjaväe haudade ümber koguda, ilmus hobuse seljas selle ette ja pidas järgmise kõne:

„Sõjamehed! Ärge unustage, mis praegu sündinud ja mõelge hästi järele: kes edaspidi vaenlase eest põgeneb, sellega sünnib samuti, kui nende argadega, kelle haudade juures teie praegu seisate. Ma arvan, edaspidi saate Crassust rohkem kartma, kui vaenlast.“

Nende sõnadega laskis ta sõjaväe minna.

Spartakus sai sellest kõigest oma maakuulajate kaudu teada ja aimas, et tal väga kindla vaenlasega tegemist on.

Karistus oli mõjunud. Kui lähemal ajal üks väeosa jälle orjadega kokku põrkas, said need lüüa. Selle järele pööras Spartakus ümber ja taganes Pruttiumi. See on Itaalia lõunapoolsem osa, kus väin nii kitsas on, et selge ilmaga Sitsiilia saare randa näha võib.

Spartakus oli nimelt järgmise mõtte peale tulnud: et Rooma vägi Crassuse juhatusel maa peal tugevaks saanud, siis tuli Rooma nõrkust merel arvesse võtta ja ära kasutada.

Sitsiilia vetes ja Sürakuusi sadama ümbruskonnas olid mereröövliid peremehed. Nad olid Rooma verivaenlased ja olid raskete sõdade ajal Antiookuse ja Mithridatese vastu nende viimaste poolt võidelnud. Ka nemad olid õigusteta ja linnupriid, ning Spartakus uskus, et tal korda läheb mereröövliitega Rooma vastu võitlemiseks ühineda. Sest nad olid seni alatasa roomlastega võitluses olnud ja nende laevu kinni püüdnud. Nad võtsid Rooma kodanikke vangi, surmasid neid või lasksid kõrge lunastusraha vastu vabaks. Mereröövliite abil kavatses Spartakus kahetuhande mehega Sitsiiliasse minna, kus teda suured orjade hulgad ootasid, et kolmandat mässu roomlaste vastu algada.

Syrakuus, Agrigent ja teised Sitsiilia linnad tahtsid juba ammu Rooma iket ära heita. Sest praätor Verres, saare ahne valitseja, Rooma häbiplakk ja Sitsiilia piits, piinas rahvast nii halastamatalt, et ta valmis oli mässu tõstma. Pääseks Spartakus Sitsiiliasse siis võiks ta sealt, Rooma viljaaidast, väljaveo katkestada ja selle läbi Roomale kardetavamaks saada kui Crassuse väge lüües. Sitsiiliast võiks tema ka mässutuld Aafrika ja Aasia asumaille visata. Sellest selgub jälle, kui kaugeleulatavad plaanid Spartakusel olid.

Aga näis, et õnn nüüd järsku Spartakusest lahkunud oli. Midagi ei läinud tal enam hästi korda.

Mereröövliid tulid, nimelt cylikalased oma laevadega, võtsid Spartakuselt palju kulda ja lubasid tema varsti ühes kahetuhande mehega Sitsiiliasse viia.

Päevad ja ööd ootas nüüd Spartakus Rhegiumis laevu, mis teda ühes meestega üle väina pidid viima. Aga need laevad jäid tulemata...

Mereröövliid olid praätor Verresi poolt Sitsiilias ülesseatud vahisalkade poolt hirmutatud või roomlaste poolt ära ostetud. Lühidalt, nad murdsid sõna, ja Spartakus nägi ennast nendest petetud olevat.

Ta seisis mere rannal Narcissusega ja mõlemad vahtisid igatsedes Sitsiilia ranna poole,

aga merepind oli just nagu nende pilkeks kui klaas sile.

„Oh, kui meil tiivad oleksid!“ hüüdis Narcissus.

„Kui me linnud olla ei või“, vastas Spartakus tumedalt, „siis katsugem kalad olla.“

Ta laskis kiiresti, päevad ja ööd töötades parved teha ja nende peal väesalgad üle mereväina viia.

Aga juba vanast ajast kardetav Scylla ja Charybdis ning hirmus veevool kitsas väinas, neelasid parved ja väesalgad. Spartakus nägi, et inimesed ja loodus tema vastu võitlemiseks ühinenud.

Suur Sitsiilia plaan oli sellega nurja läinud.

Aga õnnetus ei tule harilikult üksi. Spartakus sai varsti teada, et Crassus Cosentia ära võtnud, mis seni orjade väe käes olnud.

Nüüd oli asi tõsine. Sest suur orjadevägi, kes üle mere ei pääsenud, oli Pruttiumis kui lõksus kinni.

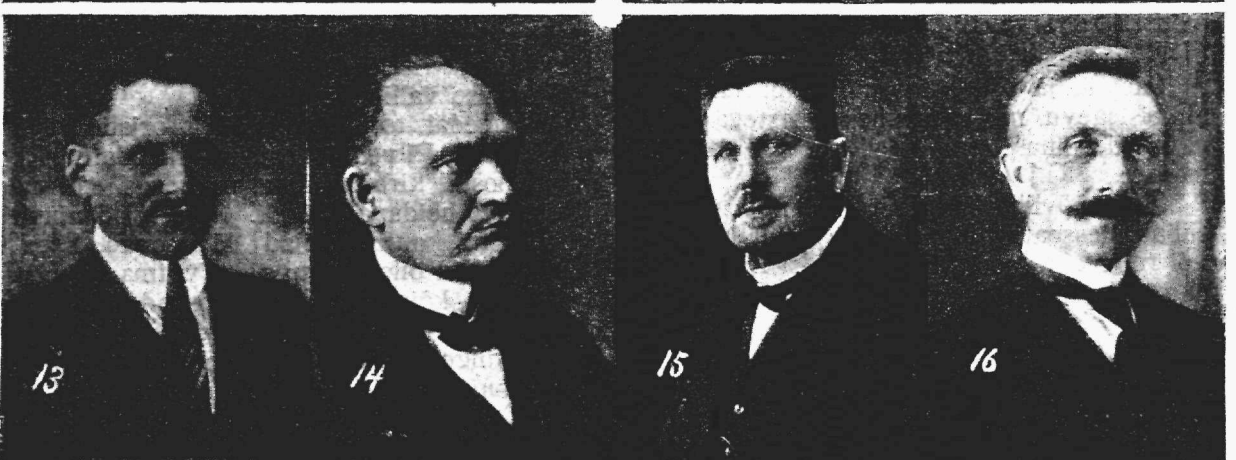
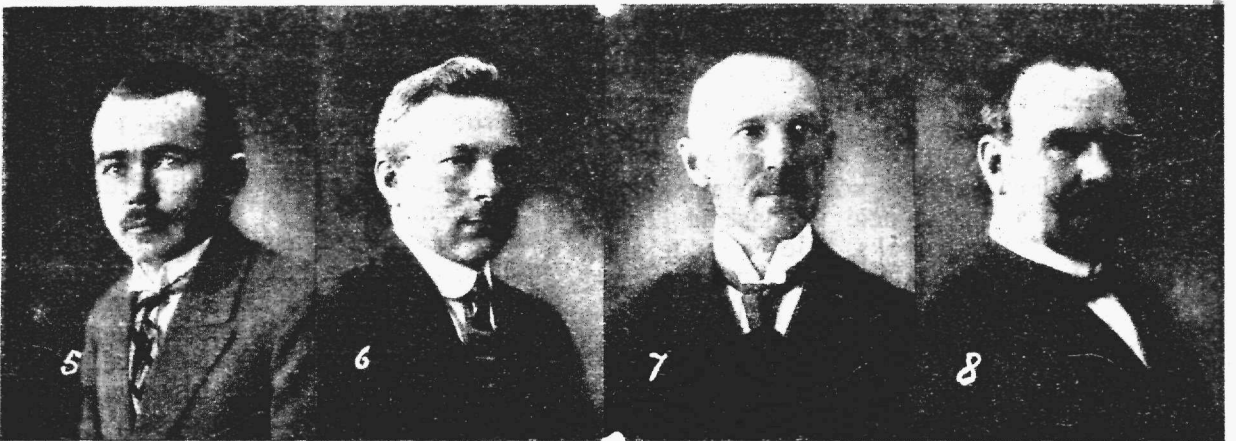
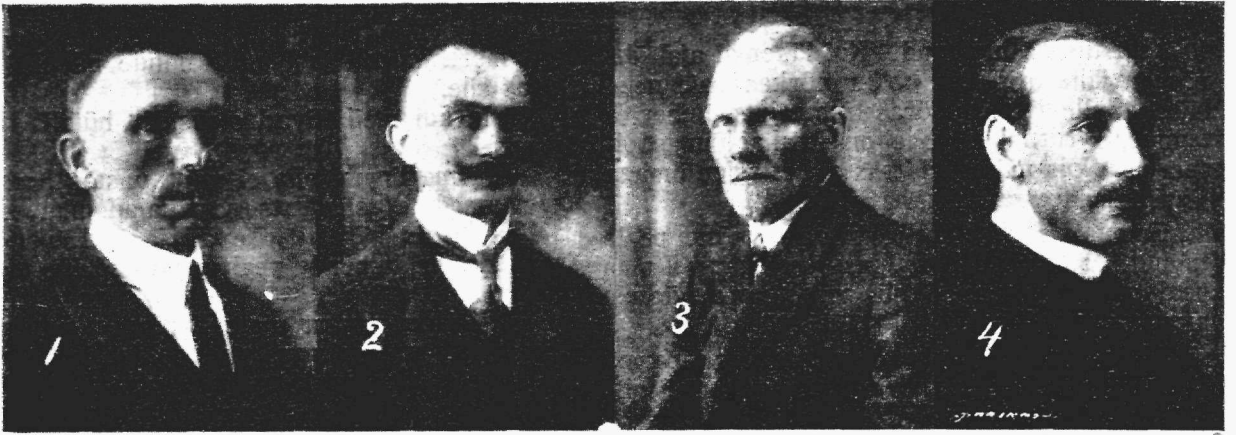
Sellest sai ka Crassus aru, ettevaatlikult ja kindlasti teostas ta kava. Ta hakkas nagu ükskord Scipio Nomantia juures teinud, kõrges Siila metsas sügavat, viisteistkümmend jalga laia kraavi kaevama, mis risti maakitsusest läbi käima pidi. Peale selle laskis ta veel kõrge valli ehitada, mis umbes poolsada versta pikk oli. See oli hiiglatöö ja soldatid kirusid käskijaid, kes neid ööd ja päevad tööd tegema sundisid. Aga Crassuse piits valitses nende üle ja üheteistkümmne päevaga oli töö lõpule viidud. Nüüd rõõmustas Crassus, et Spartakus temal viimaks ometi käes on.

Orjadeväe moonatagavara hakkas lõppema. Juurevedu kusagilt ei olnud. Crassus ootas rahulikult, et nälg viimaks orjad tema sõjaväe mõõgatera alla toob. Kaks korda tungiski Spartakus valli kallale. Aga mõlemal korral löödi ta tagasi. Ta kaotas selle juures 6000 meest.

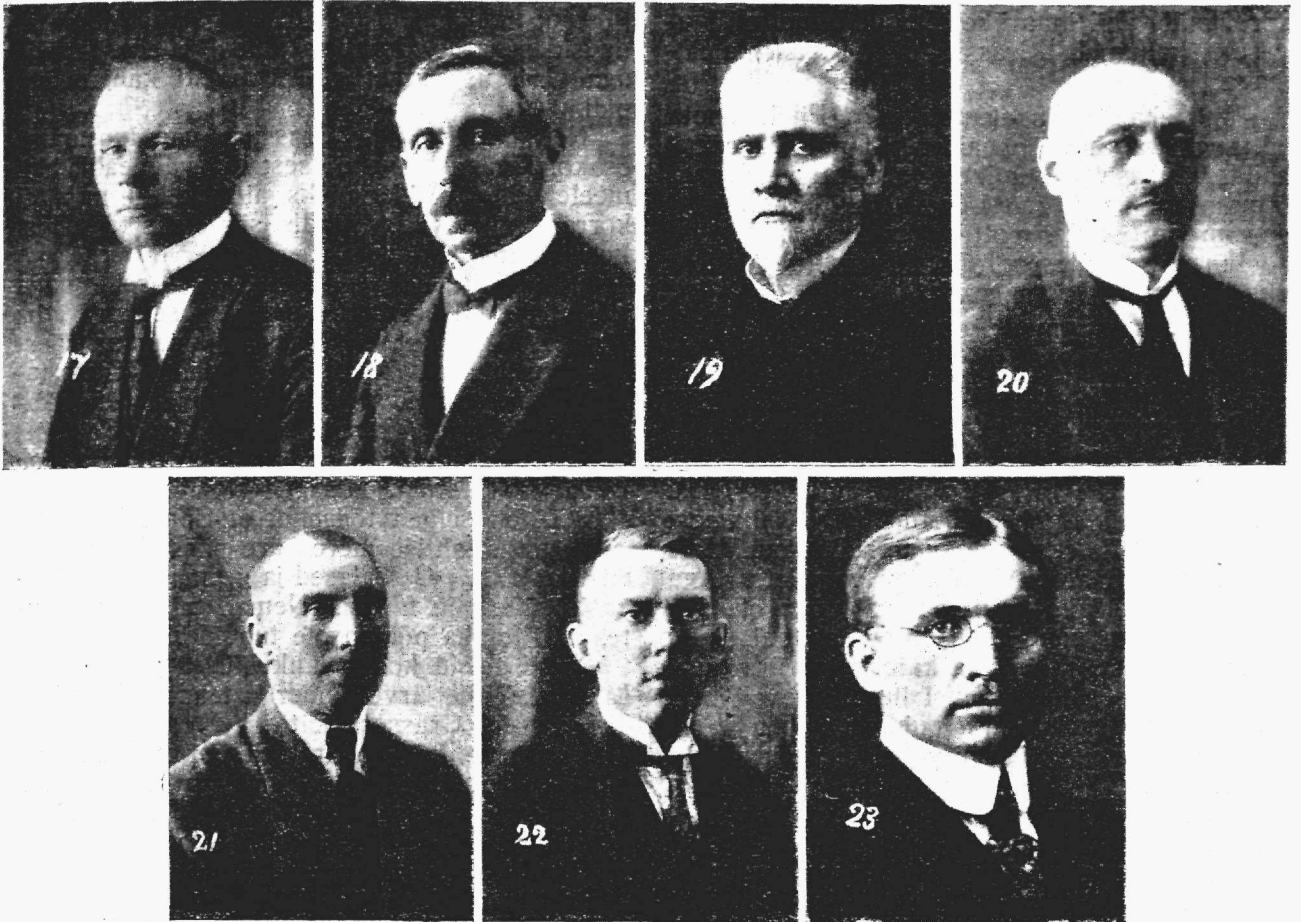
Teisel neist kallaletungimistest langes Narcissus, luuletaja, ja Spartakus pidas seda halvaks ennustuseks. Isegi matust ei saanud ta sõbra auks korraldada. See surnukeha oli sügavas kraavis langenud orjade hunniku all, Crassuse valli ees.

Pimedal, tormisel ööl hiilib orjade vägi valli poole. Pilved jooksevad madalalt. Rooma vahipostid kiruvad ilma, mässivad end mantlitesse ja heidavad pikali. Kargavad ainult siis üles, kui kontroleerijad lähenevad, keda igaüks valvel olles vastu peab võtma. Spartakus oli valli kõige kõrgemad kohad üles otsinud. Seal laskis ta tuld kraavi visata, mis paksu hoki külge hakkas. Neisse leekidesse viskasid nad oma vangisid ja tapetuid hobuseid. Kuna

PÖLLUMEESTE KOGUDE ESITAJAD II. RIIGIKOGUS.

(Toome järgmistes numbrites kõigi rühmade esitajate pildid.)

1) K. Arras, 2) Chr. Arro, 3) Ed. Birkenberg, 4) K. Einbund, 5) Joh. Holberg, 6) J. Hüner-son, 7) K. Indermitte, 8) K. Ipsberg, 9) A. Jürman, 10) M. Laarman, 11) Joh. Laidoner, 12) M. Martinson, 13) O. Pärilin, 14) K. Päts, 15) J. Reichman, 16) Joh. Reichman, 17) H. Soots, 18) K. Tamm, 19) J. Temant, 20) J. Teetsov, 21) K. Tonkmann, 22) A. Tupits, 23) J. Uluots.

kära magava Crassuse väe äratav, tormavad orjad, kui öised vaimud sel kombel tehtud viiest-kuuest sillast üle, murravad unisest laagrist läbi ja kaovad kaugusse.

Veel üks kord oli Spartakus Crassuse üle lõõnud. Veel üks kord oli ta lõksust pääsenud...

VIII.

Spartakuse surm.

71. aasta kevad. Spartakus seisab kokkukogutud väega Lukaanias.

Crassus on meelt heitmas. Nii lähedal oli temal võit. Ta oli üleloomulikku tööd valliehitamisel teinud. Ta oli kõik mehed kindlustustööle pannud. Kõik see vaev oli asjata!

Kolm päeva oli Crassus oma telgis, välja tulemata. Ta ei tahtnud oma vaimlist kokkulangetamist kellegile näidata.

Ta ei maganud enam, ei söönud ega joonud, istus pimedas telgis ja vahtis tühjusse. Arstid hoiatasid teda.

Ei, ei! ta ei arvanud enesel enam õnne olevat. Kõik, mis ta ette võttis läks nurja. Selle kraavi sisse oli ta kindlasti uskunud. Ka see oli teda petnud. Julge orjade läbitungimine suurendas juhi sõjalist kuulsust, kes tõesti iga-suguste seisukordade jaoks näis kasvanud olevat. Lukanias algas tema väkke uus juure-vool. Isegi Rooma väerinna soldatitest.

Isegi hirmus karistus, mis Crassus tarvitas, oli tagajärjeta jäänud. Endine Rooma väe vali

kord, mille abil ilmariike üles ehitatud, oli igaveseks kadunud. Crassus nägi seda oma silmaga.

Mis teha? Mis ette võtta? Pikil uneta õil tungis kahtlus väepealiku südamesse, ja ühel hallil vihmasel hommikul otsustas ta legaat Mummiuse enese juure kutsuda. Telgi pimedas nurgas istudes võttis ta selle vastu. Aga hoolimata pimedusest nägi Mummius väepealiku ihulist kokkulangemist.

„Mis nõu sa annad, Mummius?“ küsis Crassus väsinud häälel.

„Meie peame Roomast abiväge paluma“.

Crassus naeris kibedalt. „Toetus Roomast! Haha! Kust nad seal seda võtavad!?”

Mis võimalik oli sõjameeste poolest kokku ajada, see on kõik ühes võetud! Et 6000 meest hukka sai, selle eest võlgname sulle tänu. Meie meeste materjal on nagu nii väga vilets. Aga need on siiski kõik, mis Roomast võtta oli. See allikas on aga nüüd tühi. Meie ei tohi ometi mitte Roomast isegi linna kaitseväge ära tuua. Siis võiksime näha, et ühel ilusal päeval isegi Roomas orjademäss lahti puhkeb. Oma vahel öeldud: ma imestan iga päev, et see juba sündinud ei ole“.

„Aga meie tarvitame siiski toetusväge, väepealik!..“

„Jah, Mummius. Ma kardan sedasama. Ja et Roomast midagi enam tulemas ei ole siis, arvan mina, ei jää muud üle, kui et Lucullus oma väega Thraakiast ja, mis veel pahem, vastik Pompejus Hispaaniast tagasi kutsutakse. Sest on ka hullumeelsus provintsidel nii suuri vägesid kauge vaenlase vastas pidada, kuna Itaalias meile Spartakus käed kõri külge pannud, nii et vaevalt hingata saame. Nii raske kui see mul ka on, ma saan seda senatilt otsekohe nõudma, et ta mõlemad väed tagasi käsutab ja mulle toetuseks saadab.“

Mis aitavad kõik võidud riigi piiril, kui siin — Itaalias — nii öelda maja ukse ees, meie elu enam kindel ei ole ja minulgi korda ei lähe seda orjadekarja puruks sõtkuda ja ära hävitada. Kunagi, Mummius, ei ole minu elus nii rasket sammu olnud, kui see toetusväe palumine Roomalt. Sest see palve ei ütle midagi muud kui seda: mina, Crassus, ei saa oma ülesandega mitte üksi valmis. Ma tarvitan Lucullust abiks ja ka Pompejust veel lisaks. Tema, kes elu aeg mind varju jätnud ja minu kuulsust tumestanud, tema tarvitab jälle hea meelega juhust, et minu käest triumfi ära kiskuda, aga ma näen, et mingit teist pääseteed ei ole. Asjaolud on nõnda, et ma seda haput õuna hammustama pean“.

Üks tund hiljem läksid käskjalad Rooma ja andsid senatile Crassuse abipalve edasi, mida aga Crassus pärast nii sügavasti kahjatesma pidi.

Neil päevil töötas Crassuse väe luuramise osakond väga halvasti; sest kui väepealik neil meelete tundidel oleks aimanudki, mis tol korral orjadevæes sündis, siis oleks ta sellest kohe julgust saanud.

Spartakuse vägi kannatas jälle selle vana vea all, et tal üksmeel puudus, ja seekord juba niisugusel moodsul, et ühisest Spartakuse väest enam juttugi ei võinud olla. Gallia ja Germaani orjad olid endid Greeka ja Idamaa väesalkadest eraldanud ja endile pealikuteks Castuse, Granie ja Cannitiuse valinud ja Spartakuse pealaagrist eemale läinud.

Tüli oli sellest tõusnud, et Spartakus veel kord tahtis lahtise mere ääre pääseda ja Itaaliast lahkuda. Gallialased ja germaanlased lükkasid selle nõu tagasi. Nemad tahtsid rüüstates läbi Itaalia põhjapoolse tungida.

Nüüd seisid kolme lahkuläänud väe laagrid Lucaanias ühe järve ümber ja teade sellest jõudis viimaks Crassuse kätte.

Ta hingas kergemalt. Lahkuminekuid Spartakuse väes ei olnud ta enam mitte lootnud. Aga nagu näha ei olnud õnnetus Crizosega orjasid mitte targemaks teinud. Ja nad kordasid endist viga. See Crassusele õnnelik juhtumine võis seisukorra päästa.

Kiirel marsil ruttab Crassus Gallia ja Germaani orjadeväe kallale. Tungib neile peale ja sunnib juba taganema. Siis ruttab Spartakus appi ja paneb Crassuse väed seisma. Järgmisel päeval tungib aga Crassus ikka veel lahusolevale Keldo-Germaani laagri kallale, kuna tema ratsavägi Spartakusele peale tungib ja selle paigal hoiab. Nüüd läheb Crassusel korda Kelti väge öösel ümber piirata. Ta oli sellele öösel 6000 meest seljataha saatnud. Nii olid orjadeväed esiteks lahus võitlema ja teiseks eest ning tagant endid kaitsema sunnitud.

Kangelasliku võitluse järele langes 12.300 orja ühes juhtidega. Nagu viljapead langesid nad reas valli peal, rinnust haavatud. Keegi ei olnud põgenenud. Rooma võit oli väga suur. Hiiglasaak langes Crassusele osaks.

Spartakus pääsis oma väeosaga Petilini mägedele, lõunapoolsele Appenini osale, mis Prutiumi ulatub.

Siin võttis ta oma väega kindlustatud seisukoha, mis mägedest kaitsetud oli, astus Crassuse poolt saadetud tagaajajatega võitlusse ja löi neid. Nende juht Trimelius Scrosa sai raskesti haavata. Roomlased kannatasid suuri kaotusi.

Spartakus sai aga aru, et see tema viimane võit midagi head ei tähendanud. Sest kui ta väge oma kavatsuste järele lõunapoole viia tahtis, et mere ääre pääseda, läks orjadeväs mäss lahti. Joovastatud oma viimasest võidust ei kuulnud nad enam Spartakuse taganemiskäsku ja nõudsid, et Rooma peale mindaks.

Kõigi väeülemate koosolekul anti see otsus Spartakusele teada. Ta kuulab seda rahulikult aga kahvatades ja kui ülemad oma kõned lõpetanud, vahib ta tükk aega vaikides tühjusse.

Siis tõstab ta pea ja ütleb: „Ma saan teist aru ja näen, et teie oma asja juhtimise minu käest tahate võtta, aga ometi nõuate, et ma teid edasi juhtima peaksin, aga juba teie plaanide järele! Ma tahan seda teha, aga pange tähele: see on surmatee, mille peale teie mind viite. Ma ei kohku mitte tagasi. Sest ma hakan tüdinema üht karja juhtimast, kes mõistuse järele ei taha käia, vaid oma saagihimu järele. Te nõuate, et ma Crassuse kallale tungiks. Siis teadke, mis ma teada olen saanud: üle Alpide tuleb Gnaeus Pompejus, keda teie suureks hüüate, Hispaania leegionidega, et Crassust toetada. Ja kui meil ka korda läheks, mille juures ma kahtlen, Crassust avalikus lahingus võita, siis seisavad meie ees uued leegionid, keda Pompejus juhib. Peale selle sain ma teada, et Lucullus Thraakiast meie vastu marssimas on.

Minge nüüd! Ütelge neile, kes teid saanud, kõike seda. Küsige, kas nad hoolimata sellest kõigest oma mõttetust plaanist kinni tahavad pidada, või on nii targad ja tulevad minu järele lõunapoole, et üle mere põgeneda katsuda. Veel täna õhtul tahan ma teie otsust teada!“

Ta tegi parema käega liigutuse, ja ülemad läksid. Veel ei olnud päike loojas, kui nad Spartakuse juure tagasi tulid. Nad teatasid temale: Kõigist kahtlustest hoolimata, mis väepealikul on, nõuab sõjavägi, et Crassusele kallale tungitaks. Ka Suure Pompejusega saab toime. Enne kui Lucullus Thraakiast kohale jõudnud, on Rooma maa tasa tehtud.

Spartakus kuulas seda kibedalt naerata-des. Siis nikutas ta nõusolekuks pead ja ütles:

„Teie kõik ja mina — meie oleme kadunud! Teie tahate seda! Hea küll! Laske sõjaväe võitlusvalmis seadmiseks märguanne puhuda!“

Crassuse peakorteris jõudis senati käskjalg ja teatas, et väepealiku soovid täidetud on. Pompejus on Hispaaniast koju kutsutud. Lühikese aja jooksul jõuab ta üle Alpide siia, et Crassusele abi anda.

Crassus kuulas seda ja lõi käega. Saatis siis käskjalad minema ja kutsus väeosade ülemad enese juure. Ta ütles neile:

„Õnnetuse tunnil, silmapilksest kohkumisest aetud, mis mu hinge valdas, läksin ma nõnda kaugele, et senatilt toetust palusin. Senat oli sellega nõus ja minu vana vastane Pompejus, kes minult nii palju triumfisid röövinud, kes minult alati tee peal ees olnud, tuleb kiirmarsil Alpide poolt oma Hispaania leegionidega, et minult võitu Spartakuse üle ära kiskuda. Pealikud, see ei pea sündima! Kelti orjad oleme meie juba hävitanud. Spartakus seisab pooleni nõrgestatud jõududega meie ees. Meie peame teda lööma ja lööma teda! Ja õige pea! Veel enne, kui Pompejus kohale jõuab! See peab meil korda minema!“

Mina luban igale ühele terve talendi kulda, kui teie mind selles asjas kindlasti aidata lubate. Peale saagi muidugi! Neil orjadel-röövitel olevat hiigla varandused kaasas!“

Käeandmisega kinnitas Crassus oma lubadust pealikutele...

Ka Spartakus nägi enese sunnitud olevat Crassuse vastu võitlusse astuma enne kui Pompejus kohale jõuab. 40.000 mehega läks ta Silaaruse jõe ääres vaenlasele vastu. Mõlemad väed seisid nüüd võitlusvalmis üks teise vastas.

Aga Crassus tarvitas kavalust ja näitas, nagu tahaks ta jälle kraavi kaevama ja valli ehitama hakata. Selle läbi tahtis ta mõjuda, et Spartakus kiiremini kallale tungiks.

Seda otsustaski orjadeväge juht.

Juba mitu kuud oli Spartakuse laagris üks Rooma patriitsius, kuulsast Juliuste soost, austme poolest centuurio, sõjavangina elanud; teda taheti pantvangina mõne orjadeväge vangi väljaostmiseks ära kasutada. Spartakus oli vabadel tundidel sagedasti temaga juttu ajamas käinud. Vang kandis oma rasket seisukorda suursuguse rahuga ja rüütli uhkusega. Ta oli haavatult vangi langenud, aga paranes.

Spartakusele meeldis see roomlane väga, oli temale peaaegu armsaks saanud. Nad leidsid jutuajamiseks palju inimlikka kokkupuute punkte.

Spartakuse poolehoid Gajus Julius Sura vastu oli aja jooksul nii tugevaks saanud, et ta vangile lubaduse andis lähemal juhtumisel, kui keegi pealikutest Rooma vangi satub, teda vahetamise teel vabastada. Seni ei olnud aga sarnast juhtumist olnud, sest roomlased ei võtnud võitluses orjadega vangisid. Ennem tapsid nad kõik maha, kes mõogatera ette sattusid.

.... siiski ei ole paremaid paberosse kui
„Fru-Fru!“

Õhtul enne lahingut pealikute nõupidamisel Spartakuse telgis sündis midagi kohutavat. Pealikud nõudsid ühel häälel sõjaväe nimel: homme, päikese tõusul, enne lahingu algust peab orjadeväe ees rist üles seatama, mille külge Rooma vang löödud. See peab orjadeväge manitsema: võitke võitluses ehk teid lüüakse nagu see Rooma centuurio, põgenenud vangidena, risti.

Spartakus oli seda otsust kuuldes karjatanud, aga ta ei võinud seda ümber lükata; kõik, mis ta teha võis, oli see, et ta enesele võimaluse jättis ise roomlasele öösel seda otsust teatada ja teda ette valmistada. See kiideti heaks.

Natuke pilklikult tähendas pealikute hulgast üks:

„Me teame, Spartakus, et sa seda meest hindad. Aga meie teame väga hästi, et sa tema orjade vabastamise heaks heameelega ohverdad“.

Spartakus ei vastanud. Ruttu lahkus ta nõupidamiselt.

Keskööl astus ta magaja Rooma vangki telki, saatis vahid ära ja äratas vangi üles.

Sura oli äärmiselt imestanud ülemväepealikut nii hilisel tunnil oma telgis nähes. Ta küsis erutatult, mis see hiline külaskäik tähendab. Ta katsus Spartakuse näolt vastust lugeda. Põlev tõrvik sissekäigu kõrval valgustas ebamääraselt Spartakuse nägu, ainult jalestust võis Sura sellest lugeda.

Nüüd haaras Spartakus roomlase kätest kinni, ahelad kõlisesid, ja kui vang veel ühe uuriva pilgu Spartakuse silmi heitnud, ütles ta:

„Väepealik, ma näen väga selgesti, sa kuulutad mulle surmaotsust.“

Spartakus seisis norus peaga vangi ees ja laskis nüüd selle käed vabaks.

„Sa kuulutad mulle surmaotsust“, ütles Sura, „hea küll, ma teadsin seda. Te valmistate otsustava võitluse vastu. Ma pean surema. Aga ma loodan, et ma seda suursuguse roomlase kombel teha võin. Teie lubate ometi, et ma oma mõõga peale võin langeda? Seda on sinu suuremeelsus sinu kaaslastelt ometi välja tinginud?“

Spartakus pööris end kõrvale. Siis mässis ta purpurmantli pea ümber, et valu näha ei oleks.

Aga varsti laskis ta oma mantli langeda, pööris äkilise liigutusega roomlase poole, võttis tema kätest kinni, suudles teda ja tormas telgist välja...

Kui hommik koitis, oli orjadeväe ees rist üles seatud ja mõlemad väed nägid seal roomlast Surat rippuvat. Käskjalad läksid aga orjadeväe ridade eest mööda ja kuulutasid:

„Võitke, võitke, orjad, ehk teiega läheb nõnda nagu selle roomlasega!“

Spartakus oii niisuguse lahingukorra määranud, et väike hulk ratsaväge keskel seisis, tiibade peal aga jalavägi.

Pärast seda, kui ristilöödu hinge oli heitnud, tõi Spartakus tema hobuse väerinna ette.

„Vennad“, hüüdis ta, „kui meie võidame, siis astume Roomas senaatorite hobuste selga. Kui meie kaotame, siis ei ole mul hobust tarvis!“

Ta tõmbas mõõga ja pistis suursuguse hobuse surnuks.

Siis andis ta märku võitluse algamiseks.

Orjad tormasid Crassuse väe kallale. Nad võitlesid kui lõvid. Aga roomlaste jõud käis neist üle.

Kui Spartakus nägi, et tema read harvenema hakkasid, tormas tema kõige kibedama võitluse kohale. Ta otsis Crassust. Aga ta ei pääsnuud selle lähedale. Hulga legionäärisid tappis ta maha, surmas kaks centuuriot, piirati siis aga ümber, sai puusast haavata, langes põlve peale ja võitles veelgi edasi.

Üks piik pisteti tema südamest läbi. Ta langes surnukehade hunnikule ja temaga ühes suri orjade vabastamise katse...

Nagu Hannibal oli see surematu kangelane, see suur sõjageenius Po jõest Sitsiilia merekitsuseni oma väega Itaaliast läbi tunginud. Oli konsulid ja ülemväepealikuid lahingutes võitnud. Oli Rooma piirata ähvardanud, ilma et tal seljataga, nagu carthaagolastel, ilmariiki oleks olnud lõpmata rahaallikatega ja õpetatud sõjaväega. Spartakus suri oma meestega vabade ja ausate inimeste uhket ja ilusat sõjamehe surma.

See haruldane mees oli rõhutatud inimeste vabastamiseks mitte millestki suure sõjaväe loonud, mis Roomale ähyardavaks sai. See sõjavägi oli vägevam kui Hannibali oma teise puunlaste sõja lõpul.

Prohvetlikud olid need sõnad olnud, mis lahinguhommikul orjadeväele kuulutatud: võitjad roomlased löid kõik orjad, keda elavalt kätte said, risti.

Kõik tee Capuast Roomani oli ristisid täis ja neil rippusid orjad.

Lähenev Pompejus püüdis Appeniinide jalal 5000 orja kinni, kes Publipori juhatusel Alpideni tahtsid jõuda, ja löid nad kõik risti.

See oli haruldase mässu, kõige suurema proletaarlise mässu hirmus ots, mida vana maailm nägi. Rooma kõrkus aga tõusis selle võidu tagajärjel oma kõrgema tipuni.

Crassusele ei antud triumfi, vaid alam avalduse vorm: ovatsioon, sest et ta mitte omasarnast vaenlast ei olnud võitnud, vaid mässulist „röövlite karja“, nagu Roomas öeldi. (Lõpp.)

KARL KRIMM.

TEMA 60-AASTASE SÜNNIPÄEVA MEELETULETUSE PUHUKS, 29. (16.) JUULIKS 1923 A.

Karl Krimm sündis 16. juulil 1863 a. Tartumaal, Alatskivil. Õppis esiti külakoolis ja siis Kodavere kihelkonnakoolis, kus seekord Johann Jürgenstein (tuttav kirjanik J. Lill) kooliõpetajaks oli. Selle mehe vabam õpekava, suur kõneand ja kirjatööd kihutasid ka Krimmi salajaid kirjanduslisi katseid tegema. Enda heade vaimuannete mõjul, mida ta agara iseõppimisega hoolsasti haris, võis ta oma soovi ka pea täide saata. 1883. a. tegi ta kooliõpetaja eksami ning asus siis Väike-Maarjasse kooliõpetajaks, ühtlasi ka vallakirjutajaks. Kuna seekord seal ka kaks teist Eesti luuletajat elas: Jakob Liiv ja Peeter Jakobson, tekkis sel ajal Väike-Maarjas „luuletajate kolmikliit“, mis pärast ki alale jäi; sest lahkujate asemele tulid sinna Mihkel Kampmann ja Jakob Tamm.

1888. a. läks Krimm Pärnu maale, Halliste kihelkonda, Kaarli vallakirjutajaks, kus ta „Sakalale“ agaraks kaastööliseks hakkas. 1891. a. astus ta lehe juure toimetuse liikmeks ja sai 1893. a. päriselt lehe toimetajaks. Nüüd alles avanes Krimmile suurem tegevusväli, sest et ta otse elukutseliseks kirjanikuks sai. Kuid kuri rinnahaigus, mis tema eelmise „Sakala“ toimetaja Jüri Peet'i hauda viinud, hakkas temagi külge, ning et agar, töökas noormees sellest esiotsa ei hoolinud, tegi loo pärastpoole veel pahemaks. Varsti Peeti surma järel oli ka Krimmi jõud otsas. Ta pidi toimetusest

lahkuma ning läks oma noorema venna Aleksandri juure, Kadrina kihelkonda — Undlasse, kus vend sel ajal vallakirjutajaks oli ning kust haige enesele veel värskes õhus ja rahus koostust lootis leida. Kuid oli see hilja: Noormehe elujõud oli murtud, ning 17. mail 1894 a. vajus ta vaikselt igavesse unne.

Kadunu viimse soovi järele viidi surnukeha ta sünnipaika Alatskivile ja maeti seal 22. mail maamulda, ilma et sõbrad ja austajad osa võtma tulla oleksid saanud... Nüüd on ta kalmuküngas ammugi maatasä vajanud ja ei miskit märki järele jäänud.

Umbes 15 aastat kestis Krimmi tegevus kirjandusväljal. Kõik ta luuletööd on ajalehtedes „Postimehes“, „Virulases“, „Sakalas“ ja kalendrites laiali ja jäid nõnda siis kohe ilmumise järele unustusse, kuna nendes küll õige mitmed kaunid luulepärlid leiduvad. Ainult üks ta luuletöö, kõige tähtsam ja suurem lugulaul „Saatuse ja vale vangis“, ilmus 1887 a. raamatuna ning on nõnda laiemalt tuttavaks saanud. Olgu siin näiteks üks Krimmi luuletusist.

Suve öö...

Udu-halli vöösse ämarikku
Õrna käega mässib õhtul puud,
Kustunenud taevas tule tikku
Lääne piiri peitis puna suud!

Võsa hingab vaikselt tähte säräl,
Õied unistavad aasa peal —
Kuni kuldse koidu lusti käräl
Neid on äratanud linnu heal.

Järve tuksva vete pinna paisus
Tasa, vaiki veereb lainekene,
Taevas kujutab end tema kaisus,
Tähte vaatab tähe silmisse...

Midagi, kui magust mõtet kannab
Terve loodus pehmel suve ööl...
Midagi nii õnnist mõista annab
Millest muidu meil ei aima meel.

Mälestus.

Toob vastu kevade mul' jälle ilu,
Kui ämarikku koidul annab suud,
Kui haljendama lõövad põõsad, puud,
Kui päikse paistel tuksub õilme pidu;

Kui rind on unustanud talve vilu
Ja elu raskust valu, mõnda muud,
Mis tunnistada tahaks õie kuud,
Mis elukäigul õrnalt pead ei silu.

Siis tuksub ime väel mu süda põues,
Ma hõiskan õöpikuga võidu õues,
Kõik ilma ihkan hüüda nagu kõues;

Mu südant külmus enam siis ei sidu,
Seal pole ühtki põlgamise idu,
Vaid pehme arm peab põues õnne-pidu.

Ei aga enam nende õite sära.
Mis tänavune mai meil kaasa tõi,
Mu rinda rõõmul liigutada või,
Ei minu silmi pimestada ära:

Ei künnilind, ta laul ja teiste kära,
Mis täna koplust minu kõrvu löi,

Mu hinges vastu heliseda või,
Ei valmistada mulle õnne sära,

Vaid roosi õhk, mis minu hinges asub,
Kõik kadund õie hiilgust jälle tasub,
Mu mineviku murult mulle kasub.

Ja laul, mis hõisked minu rinda rajab,
Mul' armust, õnnest magust juttu ajab,
Mu mälestuste mäelta mulle kajab.

Nii minu rõõmu hõiskamiste kajal
On kevadete kattedeks leina loor;
Peab rinnas pidu ihkamiste koor,
Käib valu värin kaasa pidustajal;

Nii minu tundmus kevadisel ajal —
Kas vana, närtsind — igaveste noor
Ja valu, rõõmu ringis keelte-koor
Käib mänginemas mõttes mälestajal.

Kuid selle koori kaja tuleb kasuks,
Kus süda iial armas noor ja hell,
Kus tärkab tundmus elu kevadel:

Et tunde värkus, võim sul hinge asuks
Ja paradiis sul parem oleks veel,
Arm ala haavu löi mul' eluteel...

Ka jutukirjanduses on Krimm oma jagu töötanud ning mõned kaunid jutustused kirjutanud. Tähtsamad nende seas on „Armupaleused“ 1885 a. „Eesti Postimehes“, „Ära tungi“ 1889 a. „Postimehe lisas“ ja „Uba Kaarli poeg“ 1893 a. „Sakalas.“ Vähemaid jutustusi on veel kaunis kogu; need ilmusid enamasti kõik „Sakalas.“ Lehe toimetuses tegev olles kirjutas ta juhtkirju ja ka rohkesti muid kirjatükke. Viljandi Põllumeeste Seltsis oli ta tuttav agara liikme ja hea kõnemehega.

Jakob Põllumees.

LORD NELSONI VIIMANE ARMASTUS.

SCHUMACHERI AJALOOLINE ROMAAN.

Tõlkinud E. J.

Ei, oli küll, kuis Romney kord ütles: Inglismaal polnud poliitilisele naisele ruumi. Valitsuse suurmeelsed lordid ei või seda tunnistada, et nad Emmale tänu võlgnevad. Vaatasid meelega temast üle. Kuid ühel päeval peaks maailm siiski päästja nime kuulma.

Salaja hakkas ta andmeid koguma, märkusi tegema...

* *
*

Saint-Vincent...

Kolmkümmend seitse Hispaania laeva üheksteist inglise omadest löödud...

Karl IV saatis selle teate ühes sõnumi ära kirjaga, mida ta admiraal Don José de Cordovalt saanud. Maria Carolina luges selle särasilmil ning hõisates Emmale ette. See jõuetu Bourbon, kes ennem oma kuninga au maha pani, et hukkuda — nüüd sai ta tasu!

Vaevalt suutis ka Emma oma rõõmu varjata. Inglise juhtide seas oli eriti Nelson nimetatud. Tema süüks üksinda pidas Cordova oma langemist.

Sir John Jervis oli Inglise laevastikule märku annud üksteise järel tuld andes Hispaania rannast mööda purjetada. Kui aga seda manööverdumist teist korda ette võeti, oli Cordova tahtnud äkilise liigutusega inglastele selja tagant peale tungida. Nelson üksinda oli seda kavatsust märganud. Oma admiraali käsu vastu oli ta äkki omalt kohalt lahkunud ja ümberhaaramislaevastikule lähenenud, otse Cordova admiraallaeva „Santissima Trinidad“ile vastu. See oli kõige suurem laev ilmas ja kandis sada kolmkümmendkuus suurtükki. Ainult „Culloden“i kapteni Troubridge'i toetusel oli ta võitluse vastu võtnud ja seda isegi siis veel jätkanud, kui „Santissima Trinidad“i kuus Hispaania liinilaeva appi tulid. Terve tund aega olid need kaks inglasi hävitavat tule ülivõimu kannatanud, enne kui Inglise laevastik lähenes. Omas ettevõttes Nelsoni poolt takistatud ja eemal teistest laevadest oli Cordova põgenemiskäsu andnud, rõõmus et vähemalt ühtki laeva kaduma ei läinud. Kuid järgmise hetkel pidid kaks alla andma, sest Nelsoni „Capten“ oli mastide, purjede kõite ja tüüri hävituse tõttu põhja minemas. Viimast jõudu kogudes oli hukkuja äkki „San Nicholas“i juure tormanud, mis „San Josef“iga kõrvuti seisis. Nagu need Inglise doggid, kes isegi surses oma vaenlastest ei lahku, oli ta nende mõlemate laevade kallale tunginud...

Nelson oli ise madruste eesotsas, laevapera aknast „San Nicholas“e laele sööstnud ja teda kümne minuti jooksul oma võimu alla võtnud. Et jalamaid ka „San Josef“iga samuti teha. Oma lehvivate juustega, pulbrisuitsust määrdinud näoga, kõuesarnase häälega näis Ühesilmaline ebausklikkudele hispaanlastele nagu kurat, kes tõusnud põrgust. Värisedes olid nad tema ette põlvili lasknud ja talle laevad üle andnud.

Märkusega Nelsoni uue sõjataktila peale oli Cordova sõnume lõpetanud.

... Selle inglase võitlusviis näib mulle eriti tähelepanuväärne. Ta erineb sootu meie kui prantslaste omast. Meie eelistame kaugevõitlust, püüame enne vaenlase laeva hädaohutuks teha, kuni me temale läheneleme. Nelson aga sõitis, ilma ühtki pauku andmata, vastasele üsna lähedale, ja sihtis siis tule otse meeskonna ja laevakere peale. Sellel oli

meil inimestes palju kaotusi, kuna tema võrdlemata vähe maha jättis. Millist taktikat nüüd eelistada tuleb, näitavad suurema lahingu tagajärjed. Peaks mulle Teie Majesteedi poolt usaldatud saama, seda küsimust Hispaania taktika võiduga lahendada!“

Vihkava näoilmega pani Maria Carolina paberi kõrvale.

„Kaugevõitlus või ligivõitlus! Cortezi ja Pizarro järeltulija küsib, mida valida, kas memmede taktikat või meeste taktikat! Kui sa Nelsonile kirjutad, Emma, siis ütle, et ta hispaanlasi õieti on hindanud. Naised on nad. Kes neist kinni haarab, sellele alluvad nad!“

Ka Cordova sõnumist saatis Emma ärakirja Londoni. Seekord aga mitte välisministeeriumi. Kas ei olnud Nelson kaevanud, et admiraliteedi lordid talle vaenulised on? Seepärast saatis ta kirja kuninga pojale, prints Wilhelmile, Clarence hertsogile, kes noorena Nelsoni juures merimeheks õppinud...

* * *

Aprilli algul kirjutas Nelson pika aja tagant jälle täpsemalt.

Lahingut ennast nimetas ta vaevalt. See oli juba kahe kuu eest olnud. Ainult tagajärgede peale mõtles ta. Külmavereline sir John Jervis oli teda kõikide ohvitseride ees kaelustanud, teda kangelase ohvrimeelsuse eest tänanud. Nelja silma all oli ta aga mõista andnud, et ta tema nime admiraliteedi aruannetes mitte eriti nimetama ei saa. Küll olevat Nelson lahingu Inglismaa kasuks võitnud, kuid oma admiraali otsekohese käsu vastu talitanud ja seeläbi distsipliini murdnud. Selle eest ähvardavat teda raske hädaoht. Ja seda silmas pidades, võiks lähem kirjeldus talle rohkem kahju kui kasu tuua. Et teisi mitte Nelsonist eelistada, ei nimeta ta üldse ühtegi nime.

Vastu tahtmist oli Nelson nõusse jäänud. Kuid ta oli õnnetusest murtud, mis teda alalõpmata jälgima näis. Igat juhust, ennast tunda anda, oli ta kasutanud, oma tervist ohverdanud, ennast hädaohtudesse heitnud. — kunagi pole ta aga tasu saanud. Juba kahekümneühe aastaselt kapten olles, ei olnud ta kaheksateistkümmene kohusetruu aasta jooksul peale selle sammugi edasi saanud. Kas ei oleks parem kui ta oma kasutatust püüdmistest loobuks, Inglismaale tagasi läheks ja kapsaid hakkaks istutama?

Nõnda oli ta tol korral mõtelnud. Kuid siiski pidid lahingu üksikasjad olema Inglis-

maale jõudnud. Kuningas Georg oli sir John Jervis'i Saint-Vincent'i krahviks ülendanud. Ühtaegu aga ka Nelsoni kontradmiraaliks nimetanud ja talle Bath'i rüütliristi annetanud. Kuna Bath'i, Norwich'i ja London'i linnad teda aukodaniku seisusesse on tõstnud. Rõõmupisaratega oli isa talle seda kirjutanud. Igal-pool Inglismaal nimetatavat tema poja nime ja kiidetavat tema suuri teeneid, alates tänava-lauljast ja lõpetades avaliku teatriga.

Josiah oli ohvitseriks saanud. Ta oli väga uhke oma uue seisuse peale. Ka Tom Kidd näib lõbusam ja elurõõmsam.

Kiri oli nagu päikesesse kastetud. Ikka ja ikka jälle luges teda Emma. Hoidis teda omal südamel. Suudles salaja paberit, kus peal oli lebanud Nelsoni käsi. Naeratas iseenda üle, et ta oli kui väike tütarlaps. Tegi aga järg-misel hetkel seda uuesti.

Ah, ta armastas teda. Teisiti, kui ta Gre-villet oli armastanud. Tol korral oli tema ku-jutelm rikutud müüdüd ööde korratust elust. Meeltesegadust, iha süleluse järele oli ta ar-mastuseks pidanud.

Siin, neetud abielus sir Villiamiga olles, oli ta külmemaks, rahulikumaks muutunud. Tun-dis nüüd elu lähemaid kokkukõlasid, oli vae-tama ja petma õppinud. Ei patustanud enam oma kuuma vere õhutusest, patustas vaid kül-ma mõistusega. Sest võitlus olemasolu eest näis seda ohvrit nõudvat.

Nüüd aga, kus ta Nelsoni armastas...

Et see teisele kuulus, et ta ihalduse kõige vähemagi varjuta tema peale mõtelda võis, tegi tema armastuse pühaks. Haruldasetl õrna õite kujutustena tärkasid temas unistavad tun-ded, täitsid tema hinge kannikeste ning resee-dade lõhnaga.

Tema süda oli kui lille tiik. Mille üle Nel-soni mälestus üksikuna tähena öötaevas hõl-jus. Puhtalt ja valgelt peegeldus tema pilt vaiksetes vetes...

* * *

Augusti lõpul saabus temalt jällegi kiri. Lühikesed, segased laused. Haruldasetl vilu-mata käekirjas...

Ta oli katsunud hispaanlastelt Teneriffa't võtta. Kuid ettevõtte oli ebaõnnestunud. Kui ta öisel pealetungimisel maale astus, oli kuul tema parema käsivarre purustanud. Josiah oli teda alguses oma siidise kaelarätikuga kin-ni sidunud. Tom Kidd oma katkise särgiga käe kaela sidunud. Vaevalt jõudsid nad veel rannasseisvale lootsikule ja sellega eemale tulesajust.

Josiah ja Tom Kidd olid tema elu päästnud. Ta tunnistas seda, ei leidnud neile aga tänu. Käsivars oli kadunud. Pahema käega admiral oli töövõimetu, oma sõpradele koormaks, isa-maale kahjuks.

Ta läks Inglismaale tagasi. Üleliigne sant. Kõik oli otsas.

Kahesteiskümmes peatükk.

Novembri keskpaigas kirjutas ta jälle. Kä-sivars paranes, Bath'i vannid olid tema tervi-se kosutanud, mõne nädala pärast, arvavad arstid, on ta jälle täiesti teguvõimeline. Ku-ningas oli ühel kokkusaamisel tema vastu vä-ga lahke olnud, oli talle ise lubatud aumärgi rinda pistnud. Admiraliteedi poolt määrati talle tuhande naelaline pension.

See pension vaevas teda. Teda ei peetud siis enam teenistusvõimuliseks. Vaevalt kol-mekümne üheksa aastane ja juba pidi ta omast kuusest ja ühes sellega ka kõikidest auahnuse lootustest loobuma.

Veel üht katset tahtis ta lord Keith'i juures teha, kes oli laevastiku peajuht. Kas tal aga õnnestub? Tal oli Londonis vähe sõpru...

Nelsoni murtud olek käristas Emma südant. Tema oma meeletute püüetega suuri tegusid korda saata, pidi eemal armastatud merest iga-päises hallis õhus hääbuma. Aga kuidas teda aidata?

Nädalate kaupa mõtles Emma, ilma pääse-peedeid leidmata.

Samal ajal teadustas Inglise admiral-konsul Livornos mr. Udney prantslaste salalistest et-tevalmistustest Toulonis. Ühtaegu nõudis ka Pariisi direktorium paapst Piius VI üleskut-suvalt mingisuguseid seletusi, kuna Ülem-Itaa-lias prantslaste vägede elav liikumine silma torkab. Vabariigi rahaasjandusline seisukord oli purustatud. Kas ei plaanitsenud jakobiin-lased kirikuvõimu oma kätte kiskuda, Neapelit maa- ja merisõjaga ähvardada, uue röövkäi-guga oma tühje laekaid täita?

Maria Carolina oli kirjeldamata mures. Pa-lavikuhoolise südidusega pingutas ta viimast jõudu, et oma maad kaitsevalmis seada. Saat-is kirja kirja järele Viini oma keiserlikule tüt-rele, palus keisrilt abi. Kuna ometi Austria veel ise oma haavades haigetas.

Kibedalt kaevas ta Inglismaa passiivsuse üle. Abiraha andmises tehti Londonis raskusi raskuste peale. Korsika evakueerimisest peale ei tulnud ühtki Inglise laeva enam Gibraltarist läbi. Taheti Neapeli saatuse hoole jätta?

Seda meeletu kasutas Emma. Tema nõu-andel kirjutas Maria Carolina isiklikult kunin-gas Georgile, tuletas talle tema teeneid Inglis-

maale meele ja lubadusi, mis talle antud. Inglismaa oli kohustatud temale oma laevastikuga appi tulema, mis tegevuseta Portugaalia rannikul asus. Ehk vähemalt mõne laeva Touloni saatma, et prantslaste pealetungimist Napoli viivitada, kuni Maria Carolina oma ettevalmistusi lõpetab. See laevastik ei tarvitse suur olla, kui teda vilunud jõud juhatab. Nagu näiteks Nelson...

Georg III vastas mõne viisaka reaga, mis teda millegiks ei kohustanud. Muud ühtki sõna. Kuna Ülem-Itaaliast hädaoht järjest lähenes.

„Minu kallid lady! Berthier on Rooma jõudnud. Kõik tema nõuded on täidetud, võim on tema kätte antud. Prantslased on Roomas peremehed.

Sellegipärast nihkub Ney kümnetuhande mehega ja suurtükiväega edasi. Siht on kergesti aimata. Vahetpidamata tulevad uued väeosad juure, kokku üle kolmekümne tuhande mehe. Peale selle veel need, kes juba Roomas on.

Olen meeleheitel. Veel sel nädalal läheb käskjalg Londoni. Kas siis tõesti ei leidu abinõu Teie vahvale rahvale meele tuletada; et ta Itaaliat, oma kaubandust, ja meid oma truimaid liitlasi jäädavalt kaotab, kui ta meid ei aita?

Kõik see surmab mind. Jumalaga. Teile alati teenistusvalmis sõbranna

Charlotte.“

Kahekümne esimesel mail saabus kardetud teade. Meeskonnaga üle kolmekümne kuue tuhande hinge oli Prantsuse laevastik Buona parte juhatusel Toulonist lahkunud.

Järgmisel päeval...

Kiri lord Keith'ilt sir Villiamile. Maria Carolina mitmekordistele palvetele vastu tulles, olevat admiraliteedi valitsus laevastiku ühisele vaenlasele“ vastu saatnud.

Admiral Nelsoni juhatusel...

(Järgneb.)

TÄNUAVALDUS.

VIII. ÜLDISE EESTI LAULUPEO TEGELASTELE.

Väiksema tegelasena kui rööpaseadja raudteel julgen siin seega kõiki tänada, kes minu kätest liikumisele lastud laulupeole kutsuvat äratushäält üleskutsetena pidutegelastele aitasid kätte toimetada ja sellega kaastegelasteks olid ajaloolise versta-samba püstitamisel rahva kultuuri arenemisteele Eestis, milleks jääb VIII. üldine Eesti laulupidu.

Südamlikum tänu aga teile, lauluvennad-õed, kes kõiki takistusi ära võites nii suurel hulgal peole tegelastena kokku tulite ja sellega minu nõrkadesse kättesse usaldatud organiseerimistööd eduga kroonisite; — veel enam tänuväärt on teie korra

austamine ja eeskujulik esinimine, mis kõik üksikud ettevalmistustöö vead ja puudused nii kinni kattis, nagu ei oleks selle laulupeo ajal sellesarnast üldse olnudki.

Täieliku rahuldustundega VIII. laulupeo organiseerimistööd lõpetades, tänan kõiki kaastegelasi ja soovin lahkudes head jälleenägemist tulevasel 1928 a. kavatsetaval laulupeol.

VIII. üldise Eesti laulupeo korraldaja
E. L. L. büroo juhataja:

Joh. Ernesaks.

Tallinnas,
16. juulil 1923.

EESTI MAJANDUS SÕNAS JA PILDIS.

SHOKOLAADIVABRIK „KAVE“.

Eesti vabariigi loomise järele on asutatud meil rohkesti shokolaadi- ja kompvekitööstusi ja vabrikuid. Üks silmapaistvamaist ja edukaist Eesti tööstusettevõtetest shokolaadi alal on vabrik „Kave“, mis oma rikkaliku ja kõige uuema aja masinate sisseseade kui ka korra ja puhtuse poolest esimesel kohal tegutseb.

1921. a. maikuul asutasid vennad Vellnerid Tallinna Uus tän. võrdlemisi väga kitsastes ruumides shokolaaditööstuse. Et väljalastava kauba headuse tõttu kauba järele nõudmine järjest suurenes ja nõudmine suurem oli kui ruumide kitsuse ja sisseseade poolest suudeti täita, siis olid omanikud sunnitud tegevust laiendama. Leiti maakoht Väike-Roosikrantsi tän. 8-a, kuhu ka viie kordne vabrik üles ehitati ja möödunud aasta oktoobrikuust peale töötab vabrik omas majas.

Seal valmistatakse shokolaadi kakao-ubadest peale kuni paberisse pakkimiseni pea aina masinate läbi. Kõige pealt asetatakse kakao-oad suurde puhastusaparati, kus masin oad kestadest puhastab ja puhta kõlbuliku aine eraldab. Masin on varustatud magneet-raudadega, et ühtki raua- või metalliosa läbi ei läheks, mis tihti ubadega segus. Sealt lastakse siis lifti kaudu alla ruumi hõõrumismasinatesse, mis kuni 10 masinast läbi käib enne, kui kokkuseatud mass

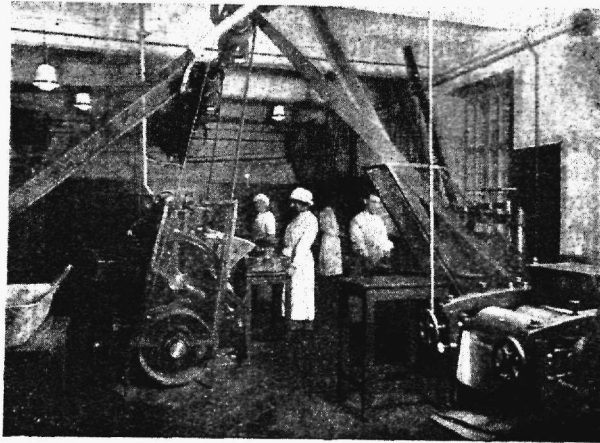
täiesti nõutavale maitsele vastab. Sealt edasi tuleb shokolaaditahvlil enne veel viiest masinast läbi rännata, kuni tal lõpuks paber ümber on ja ta väljasaatmiseks pakkima hakatakse. Säärast shokolaadi suudab vabrik praegu kodumaa nõuetele vastavalt 40 puuda ja kompvekke 15 puuda päevas välja lasta.

Mitmed masinad, mis tihedamat massi hõõrumist toimetavad, töötavad ööd kui päeva. Mõned sisaldavad eneses kuni 24 puuda massi korraka.

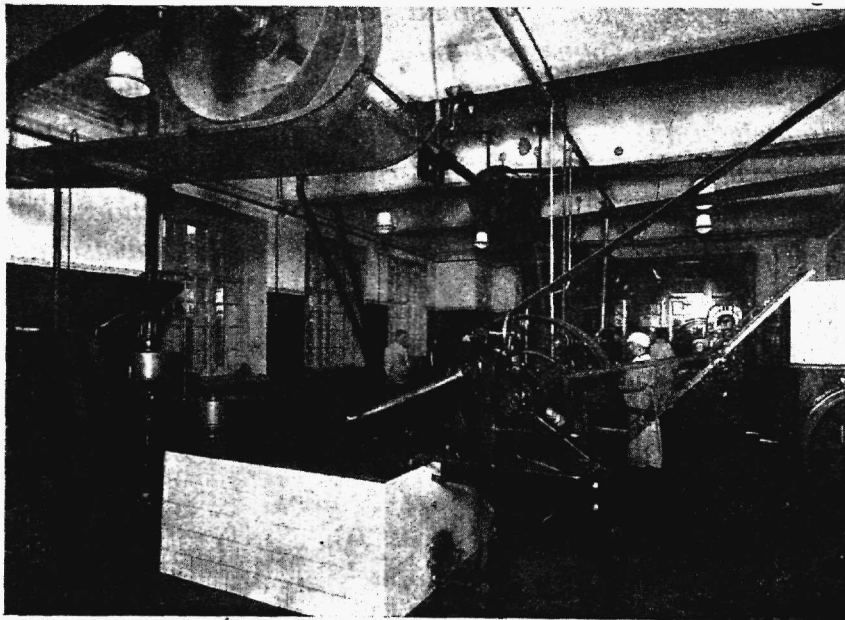
Üldse on masinaid, mis jõuga käivad, 43 ja peale selle paarikümne ümber käsitsi töötavaid. Kuid on praegu mitu tähtsamat masinat kohal ja lõpulikult üles seadmata, mille järele vabrik peatselt kuni neljakordse produktiooni peale üle läheb.

Seni on vabrik kat sunud peasjalikult kodumaa nõudeid täita ja väikest osa tagavarast on suutnud välismaale saata. Ent siis, kui eelpoolnimetatud masinad käimas on, loodab ta välismaade, peasjalikult Inglismaalt tellijaid

rahuldada, kust rohkesti kümnete tonside kaupa tellimisi saadetakse. Ka kompvekkide peale on Inglismaalt tellimisi. Hinna suhtes on siis loota alanemist, mis juba sellest näha, et vabrikul praegugi võimalik on odavamat shokolaadi turule lasta kui teistel kodumaa vabrikutel.

Valtsideruum.

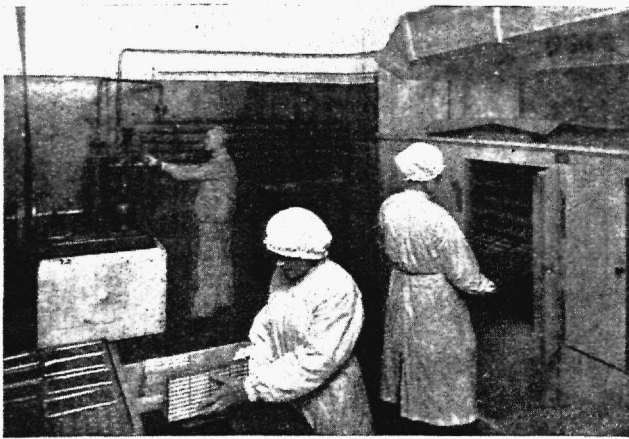

Hõõruja ja veski.

Kõigile kirjastajatele ja raamatukauplustele

on ajakiri „AGU“ kõige sündsamaks kuulutuskohtaks, sest kirjandussõbrad loevad seda ajakirja. Kes seda „AGU“ loeb, see loeb ka kirjandust, ostab uusi ja paremaid raamatuid. Tehke nad lugejaille kuulutuste läbi tuttavaks!

Kuulutused saata või ära anda „Päevalehe“ kontoris, Tallinnas.

Külmetamistuba.

Pakkimisjaoskond.

„Kave“ vabrik valmistab praegu 15 sorti shokolaadi ja paari-kümne iseseisva sordi ümber kompvekke. Töölisi on töötamas 72, kes peasjalikult shokolaadikompvekkide osas ja pakkimises tegevuses. Vabrik töötab oma nafta-mootorite ja aurukateldega, mis sisaldavad 63 hob. jõudu.

Vabriku tegevuses on korraga kuni 300 puuda shokolaadi-massi, mille läbitöötamine kümne päeva ümber kestab. Ka on vabrikul 27 sorti kakao-ube umbes poole aasta jaoks tagavaras. Kapitaaali on seni vabrikusse 36 miljoni marka mahutatud.

Pakkimistuba.

MÕNDASUGUST.

Jahi tagajärjed Indias 1921. a.

Ametlike teadete järele jahipidamise tagajärgede kohta on 1921. a. Indias maha lastud ümmarguselt 25000 metslooma, neist üle 6000 leoparti, 3000 karu, 200 hunt ja ümmarguselt 3000 tiigrit. Valitsuse poolt jahimeestele makstud palk tõuseb tuhandete naelsterlingite peale. Peale selle koristati teelt 60.000 madu, mille eest suuri summe autasuks makseti. Ametlike teadete järele oli nende loomade tapmise juures tegevuses 300 tuhat püssi, Jaht on ka inimohvrid nõudnud. Enam kui 19 tuhat inimest nõelas nimetatud aastal madu, mis mõni sada vähem on eelmise aasta arvust. Teiste loomadele ohvriks langenud on aasta jooksul 3360 jahimeest. Enamjagu langes tiigritele ohvriks, nimelt 1500 jahimeest. Hundid ja leopardid nõudsid kumbki 500 ohvrit, kuna 70 langes karudele ja sama palju elevantidele ning hääni-dele ohvriks.

Tõeterad.

Tõde ei saa keegi kinni siduda, ja kuigi mõni ta seoks, tummaks ei jääks ta sellegi pärast. M. Gorki.

Kui vaene rikkaks saab, läheb ta kas või südaööl päevavarjuga jalutama. India vanasõna.

Vastutav toimetaja Ed. Hubel.
Väljaandja: Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus.

Köösel ja Kötsi

saapakauplus

Müürivahe tän. nr. 9 ja
Vana-Kalamaja tän. 26.

Suur valik, võistlemata
odav hind.

JALANÕUSID.

Sandaale, valgeid ja värvi-
lisi kingi, saapaid mees-
tele, naistele ja lastele.

EESTI PANK.

Osakonnad kõigis maakonnalinnades.

Arvete seis 30. juunil 1923. a.

Aktiva.		Passiva.	
Kassa	1.166.455,629,95	Põhikapitaal	250.000.000.—
Väärtpaberid	40.998,038.—	Tagavarakapitaal	72.283.135,74
Hoiusummad väljamaal	379.778,597,58	Pangatahed	2.350.000.000.—
Välisvaluuta	95.201,101,23	Riigikassa	1.459.166,023,39
Laenuid välisvaluutas	266.738,176,11	Hoiusummad	1.429.531,143,47
Korrespondendid välisvaluuta „LORO“	137.400,567,35	Korrespondendid välisvaluuta „LORO“	141.207,389,47
Väljamaa korrespondendid „NOSTRO“	244.878,762,54	Väljamaa korrespondendid „NOSTRO“	287.615,445,71
Korrespondendid „LORO“	6.700,730.—	Korrespondendid „LORO“	10.871,313.—
Korrespondendid „NOSTRO“	4.140,616,42	Garantiid	593.417,092,23
Laenuid mitmesugustel arvetel	4.496,641,496,11	Akkreditiivid	125.185,755,05
Osakonnad	567.180,480,29	Osakonnad	559.273,095,87
Mitmesugused arved	53.026,760,15	Mitmesugused arved	180.590,561,80
	<u>7.459.140.955,73</u>		<u>7.459.140.955,73</u>
Väärtused depoons	1.217.179,861,19		
Inkasso dokumendid	152.114,964,08		

Juhatus: E. Aule, J. Sihver, L. Sepp.
Raamatupidaja: J. Randmer.

Pank võtab raha hoiule jooksvale arvele ja tähtaja peale. Diskonteerib vekslid ja annab laene. Ostab kulda ja hõbedat. Ostab ja müüb välisvaluutat ja toimetab kõiki pangaoperatsioone kodu- ja väljamaal, nagu inkasso, akkreditiivid, garantiid jne.

Korrespondendid — kõik suuremad väljamaa pangad.

TALLINNA KREDIIT PANK A.-S.

Osakond Haapsalus.

Ariseis 30. juunil 1923. a.

Aktiva.

Kassa ja arved teistes pankades	8.673.781.55
Väärtpaberid	2.354.481.36
Laenud	251.861.700.69
Korrespondendid:	
„Loro“ 19.219.318.96	
„Nostro“ 9.851.235.67	
Liikumata varandus	29.070.554.63
Kulud	10.213.560.61
Makstud 0/0 ja komisjon	5.252.420.25
Muud aktivad	1.668.891.72
	6.171.047.92
	<u>315.266.438.73</u>

Passiva.

Aktiakapitaal	30.000.000.—
Tagavarakapitaaliid	14 254.199.43
Hoiusummad	157.841.399.22
Korrespondendid:	
„Loro“ 8.901.851.56	
„Nostro“ 16.191.363.67	
Osakonna arve	118.559.68
Ametn. hoiu- laenu abiandm. kassa	840.666.28
Passiv laenud teist. pankades	64.254.719.69
Saadud 0/0 ja komisjon	12.608.238.85
Muud passivad	10.255.440.35
	<u>315.266.438.73</u>

Igasugused pangaoperatsioonid sise- ja väljamaal.

Korrespondendid suuremates väljamaa ja

- kõigis kodumaa linnades ja alevites. -

„SPORDIAIT“

TELEF.

23-00

TELEF.

5-59

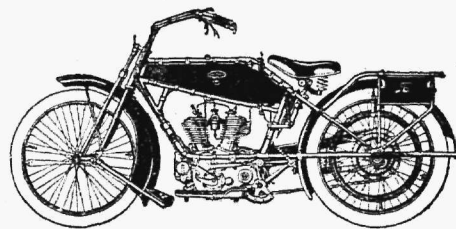
SOOVITAB SUURES
VÄLJAVALIKUS

TENNISE
JALGPALLI
VEHKLEMISE
KERGEJÕUSTIKU
UJUMISE
VOIMLEMISE
j. n. e.

TARBEID PAREMAST KODU-
JA VÄLJAMA TEHADEST

HINNAD MÕÕDUKAD

NARVA MAANTEE 19, TALLINN

Kõige uuemad modellid

ilmakuulsad

mootorrattad „WANDERER“
ja jalgrattad „WANDERER“

ja „BRENNABOR“

saadaval ainult

LIER & ROSSBAUMI

juures

Tallinnas, Rataskaevu tän. 5.

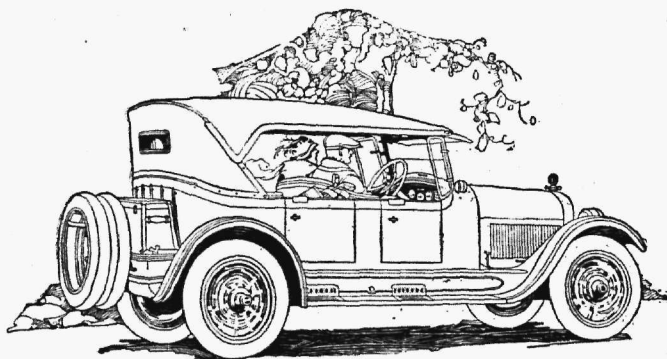
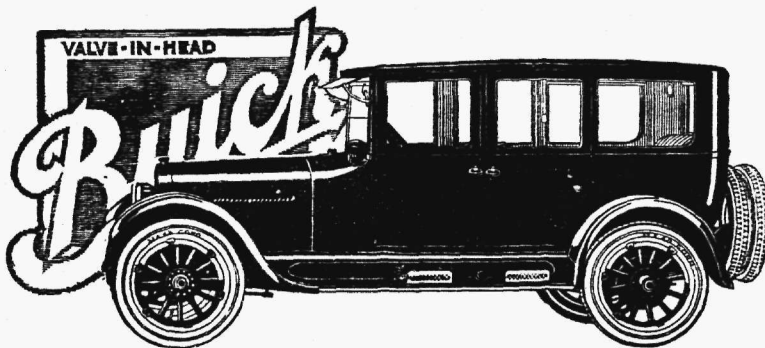
Suures valikus laternad, kellad,
gummid jne.

Parandus.

Automobiil

„BUICK“

Üle-Eestimaalisel võidusõidul 15. juulil 1923. kiiruse ja vastupidavuse eest I. auhind rekordiga 153 klm.—2 t. 16 m., 1922. a. rekordi parandades 15 min. 19 sek. võrra, sellega on „Buick“ kõige kiirem auto Eestis.

Automobiilide keskkdepoo

JULIUS JOHANNSON

Tallinnas, Narva maantee nr. 14.

Ainuesitaja Eestis.

Ameerika kergesõidu autod:

Cadillac	8 tsil.	31—75 P. S.
Buick	6 „	27—50 P. S.
Buick	4 „	18—35 P. S.
Schevrolet	4 „	15—30 P. S.
Dodge Brothers	4 „	18—24 P. S.

Veoautod G. M. C.

3/4, 1, 1 1/2, 2, 3 1/2 ja 5-tonni.

Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisuse trükkikoda. Pikk tän. 2.

Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisuse

kirjastusel ilmunud raamatute

nimekiri.

- Jaunart Jauram.** Lasteraamat. K. A. Hindrey. Hind 70 mrk.
- Jaunart Jaurami jõngermannid.** Lasteraamat. K. A. Hindrey. Hind 65 mrk.
- Jõngermannide jandid.** Lasteraamat. K. A. Hindrey. Hind 60 mrk.
- Minu kodust.** Lasteraamat. J. Lattik. Hind 130 mrk.
- Laste Rõõm.** Laste ajakiri. Toimetaja E. Enno. Hind 15 mrk. üksik nr. Aastakäik köidetult 250 mrk.
- Füüsika.** I, II ja III. jagu. M. Kesküla ja E. Maltenek. Hind I. jagu 300 mrk., II. jagu 180 mrk. ja III. jagu 250 mrk.
- Kaubateadus I.** A. Aljak. Hind 100 mrk.
- Kasvatuse radadel.** Kasvatuse õpetus. C. H. Niggol. Hind 630 mrk.
- Töökool ja õpekoool.** Kasvatusteadusline teos. C. H. Niggol. Hind 50 mrk.
- Parlament.** Riigiteadus. H. v. Gerlach. Hind 35 mrk.
- Kuidas kunstlikult nooreks saada.** Loodusteaduslised uurimised. Professor Steinach. Hind 30 mrk.
- Minu mälestused.** Adm. Joh. Pitka meenuaariid. Hind 225 mrk.
- Sõda Landesvehriga.** J. Poopuu. Hind 100 mrk.
- Nipet-Näpet.** Legendid, anektoodid ja tösijuhtumised. A. Jürgenstein. Hind 50 mrk.
- Vähkmann ja Ko.** Följeton. O. Luts. Hind 100 mrk.
- Tilbuse Jaak Tilbuse kirjavahetus.** Ajaloolised humoreskid. A. Kitzberg. Hind 60 mrk.
- Tilbuse Mari ajalikud laulud.** Ajaloolised humoreskid. A. Kitzberg. Hind 35 mrk.
- Au langenuile.** Luuletused vabadussõja kangelastele. A. Kallas. Hind 200 mrk.
- Saatuse tujud.** Jutud Vene-Austria võitlustest Karpaatides. J. Mändmets. Hind 130 mrk.
- Punased lõunast.** F. Grass. Hind 60 mrk.
- Frithjof.** Norra rahvaeepos. Ümber jutustanud P. Grünfeldt. Hind 75 mrk.
- Mele jõumajanduse sihtjooned tulevikus.** Prof. A. Kink. Hind 40 mrk.
- Täielik malemängu õpetus.** A. Burmeister. Hind 135 mrk.
- Poiss ja liblikas.** Novellid. A. H. Tammisaare. Hind 100 mrk.
- Kolm muinasjuttu lastele.** Z. Topelius. Soome keelest M. Nurmik. Hind 50 mrk.
- Mida võiks igatiks suguhaigustest teada.** Dr. H. Rüttmann. Hind 75 mrk.
- Pärisosa.** Luuletused. M. Under. Hind 85 mrk.
- Käsitöökivi.** Novellid. A. Adson. Hind 85 mrk.
- Eestlaste sugu.** M. J. Eisen. Hind 200 mrk.
- Kaubateadus 2.** A. Aljak. Hind 160 mrk.
- Immensee.** Saksa kirjandus Eesti koolidele. Th. Storm. Hind 60 mrk.
- Kadunud mees.** Ülipõnev jutustus. C. Bridges. Hind 160 mrk.

Pealadus :

Pealadus T. E. K.-Ü. „Päevalehe“ raamatu- ja kirjutusmaterjalikaupluses Jaani t. nr. 6, Krediit Panga majas, ja kõigis „Päevalehe“ abitalitustes.

Saadaval kõigis paremates raamatukauplustes.

„AGU“

on loetavam Eesti ajakiri.

„AGU“ on sisuliselt kõige huvitavam ja mitmekesisem ajakiri.

„AGU“ on kõige pildirikkam ajakiri.

„AGU“ ilmub korralikult igal nädalal, tema kestev ilmumine on kindlustatud „PÄEVALEHE“ osaühisuse poolt.

„AGU“ toob ainult väärtuslikku ja kõlbulikku lugemismaterjali.

„AGU“ toob pilte tähtsamatest sündmustest, tegelastest ja kujutavast kunstist.

„AGU“ ei peaks üheski majas puuduma!

Tellige **„AGU“** ja soovitage kõigile oma tuttavatele!

„AO“ tellimise hind: ühes kuus 120 mk.
kahes „ 240 „
kolmes „ 360 „
Üksiknumber 30 „

„AOS“ kuulutamine on kasulik, sest ajakirja, iseäranis pildiajakirja, ei visata kohe ära nagu ajalehte, vaid hoitakse alal ja võetakse mitmel korral kätte.

Nii on ajakirja kuulutusel **kestev mõju!**

Kuulutuste hind: 1 lehekülg 3500 marka

1/2	„	1750	„
1/4	„	875	„
1/8	„	440	„
1/16	„	220	„

Tellimisi ja kuulutusi võtab vastu „PÄEVALEHE“ ja ajakirja „AGU“
kontor Tallinnas, Pikk tän. 2,

Kirjade aadress: Tallinn, Pikk tän. 2, „Agu“.

Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus
(Päevaleht).